

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ОХРИМЕНКО ВЛАДИСЛАВ АНАТОЛІЙОВИЧ

Допускається до захисту:
т.в.о. завідувача кафедри міжнародних
економічних відносин, кандидат
економічних наук, доцент
_____ Марія ШКУРАТ
« _____ » _____ 2024 р.

Співпраця України з НАТО в оборонній промисловості

Спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини
ОП «Міжнародні економічні відносини»

Кваліфікаційна (магістерська) робота

Науковий керівник:
Марія ВАРЛАМОВА, доцент кафедри
міжнародних економічних відносин,
кандидат екон. наук, доцент

підпис

Оцінка: _____ / _____ / _____
(бали / за шкалою ЄКТС / за національною шкалою)

Голова ЕК: _____
(підпис)

АНОТАЦІЯ

Охріменко В.А. Співпраця України з НАТО в оборонній промисловості. Спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини. Освітня програма «Міжнародні економічні відносини». Донецький національний університет імені Василя Стуса. Вінниця, 2024.

В магістерській роботі поглиблено теоретико-методологічні засади та розроблено практичні рекомендації щодо співпраці України з країнами НАТО в оборонній промисловості.

Наукові результати дослідження полягають у такому: структуровано ініціативи НАТО, в яких бере участь України; надано характеристику Збройним силам України в контексті співпраці з НАТО в оборонній промисловості; проведено кореляційно-регресійний аналіз залежності видатків на оборону країн-членів Альянсу від вартості експорту державами озброєнь, видатків на військове обладнання, інфраструктуру, персонал та від чисельності військового персоналу; визначено перспективні напрямки співпраці України з НАТО.

Ключові слова: Варшавський договір, євроатлантична інтеграція, НАТО, оборонна промисловість, експортно-імпортні відносини, видатки на оборону, національна економічна безпека.

76 с., 10 табл., 11 рис., бібліографія: 57.

Ohrimenko V.A. Ukraine's cooperation with NATO in the defense industry. Specialty 292 International economic relations. Educational program «International economic relations». Vasyl' Stus Donetsk National University. Vinnytsia, 2023.

The master's thesis deepens the theoretical and methodological foundations and develops practical recommendations for Ukraine's cooperation with NATO countries in the defense industry.

The scientific results of the study are as follows: NATO initiatives in which Ukraine participates are structured; the Armed Forces of Ukraine are described in the context of cooperation with NATO in the defense industry; a correlation and regression analysis of the dependence of defense spending by NATO member states on the value of arms exports, expenditures on military equipment, infrastructure, personnel and the number of military personnel; promising areas of cooperation between Ukraine and NATO are identified.

Keywords: Warsaw Pact, Euro-Atlantic integration, NATO, defense industry, export-import relations, defense spending, national economic security.

76 p., 10 tables, 11 fig., bibliography: 57.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ.....	7
1.1 Історичні передумови формування НАТО.....	7
1.2 Етапи розвитку НАТО.....	12
1.3 Роль євроатлантичної інтеграції України.....	18
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ОБОРОННОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ.....	24
2.1 Аналіз оборонного комплексу України до 2022 року.....	24
2.2 Аналіз експортно-імпортних відносин України з країнами НАТО.....	33
2.3 Аналіз підтримки українського оборонного комплексу країнами НАТО після повномасштабного вторгнення РФ.....	37
РОЗДІЛ 3 ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ НАТО.....	49
3.1 Проблеми співпраці України з країнами НАТО.....	49
3.2 Перспективи поглиблення зовнішньоекономічних відносин України з країнами НАТО.....	56
ВИСНОВКИ.....	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	71

ВСТУП

Актуальність теми. Організація Північноатлантичного договору (НАТО) відіграє важливу роль в умовах сучасної політичної нестабільності, конфліктів та війн. Створена США та європейськими союзниками для захисту західних країн від загрози широкомасштабного нападу з боку Радянського Союзу, вона протягом наступних 60 років зазнавала змін.

Сучасні дослідники фокусують увагу, як правило, на військовій складовій НАТО, тому що альянс створювався як система колективної оборони. Але проблеми європейської безпеки призводили до постійного посилення економічної та політичної складової. У цьому контексті НАТО відіграла роль інтегратора повоєнної Європи. На сьогоднішній день головна роль НАТО полягає у забезпеченні свободи та безпеки країн-членів за допомогою політичних, економічних та військових засобів. НАТО дотримується спільних цінностей демократії, свободи, верховенства права та мирного вирішення суперечок і підтримує дані цінності в усьому євроатлантичному регіоні.

НАТО проводить політику відкритих дверей з перспективою щодо розширення кордонів Альянсу. В контексті російсько-української війни взаємодія України з країнами НАТО є надзвичайно важливою. В Законі України «Про основи національної безпеки України» пріоритетами національних інтересів України визнано інтеграцію України в європейський політичний, економічний та правовий простір з метою набуття членства в ЄС, а також інтеграцію в НАТО. Отже, обрана для дослідження, є актуальною.

Вивченням питання інтеграції України до НАТО займаються як українські, так і закордонні вчені. Особливої уваги заслуговують роботи Бурдяка В., Мороза І., Ситника Г., Торопа О., Березного А., Кравченка В., Власюка О., Дем'янчука Ю., Мартинця С., Знака В., Мелещенка Т., Волошина І., Федуняка С., Тодорова І., Lete B., Renz B., Whitmore S., Mills C. та багатьох інших.

Метою дослідження є розробка теоретико-методичних положень та обґрунтування практичних рекомендацій щодо співробітництва України з країнами НАТО в оборонній промисловості. Визначена мета зумовлює постановку та вирішення таких завдань:

- вивчити історичні передумови формування НАТО;
- проаналізувати етапи розвитку НАТО;
- визначити роль євроатлантичної інтеграції України;
- провести аналіз оборонного комплексу України до 2022 року;
- проаналізувати експортно-імпортні відносини України з країнами НАТО;
- охарактеризувати підтримку українського оборонного комплексу країнами НАТО після повномасштабного вторгнення РФ;
- визначити проблеми співпраці України з країнами НАТО;
- проаналізувати перспективи поглиблення зовнішньоекономічних відносин України з країнами НАТО.

Об'єкт дослідження – співпраця України з НАТО в оборонній промисловості.

Предмет дослідження – теоретико-методичні основи та практичні аспекти співпраці України з НАТО в оборонній промисловості.

Інформаційною базою магістерської роботи є аналітичні звіти Міністерства закордонних справ України, Державної служби статистики України, НАТО та інших міжнародних організацій.

Для проведення дослідження використано **методи** наукового пізнання, зокрема методом узагальнення досліджено історичні передумови формування НАТО; методом дедукції визначено роль євроатлантичної інтеграції України; методом кореляційно-регресійного аналізу визначено залежність витрат на оборону країн-членів Альянсу від вартості експорту державами озброєнь, витратів на військове обладнання, інфраструктуру, персонал та від чисельності військового персоналу.

Теоретичне та практичне значення дослідження полягає у поглибленні теоретико-методологічних засад та формуванні рекомендацій щодо співпраці України з країнами НАТО в оборонній промисловості.

Положення, що виносяться на захист:

- здійснено систематизацію ініціативи НАТО, в яких бере участь України;
- проведено кореляційно-регресійний аналіз залежності видатків на оборону країн-членів Альянсу від вартості експорту державами озброєнь, видатків на військово обладнання, інфраструктуру, персонал та від чисельності військового персоналу;
- визначено перспективні напрямки співпраці України з НАТО.

Результати магістерського дослідження апробовано на XXIII Міжнародній науковій конференції студентів та молодих вчених «Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання».

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи 76 с.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

1.1 Історичні передумови формування НАТО

НАТО (Північноатлантичний договір) є військово-політичним альянсом, створеним з метою забезпечення колективної оборони та безпеки своїх членів.

НАТО складається з 30 країн-членів, включаючи США, Канаду, країни Європи та інші держави. Члени альянсу зобов'язуються взаємно захищати один одного в разі нападу на будь-яку з них.

Одним з головних принципів НАТО є стаття 5 Північноатлантичного договору, яка передбачає, що напад на одну з країн-членів розглядається як напад на всіх членів альянсу. Це означає, що у разі нападу НАТО обов'язково надає допомогу та військову підтримку країні, яка постраждала [1].

Стаття 5 Північноатлантичного договору (НАТО) є ключовим положенням і має велике значення для безпеки та оборони членів альянсу. Вона визначає принцип колективної оборони, який є ключовим для НАТО. Основні положення Статті 5 такі: «Сторони договору узгоджуються на тому, що напад на одну з них в Європі або Північній Америці буде розглядатися як напад на всіх. Вони узгоджуються на тому, що такий напад буде розглядатися як напад на кожну з них, на якусь або всі сторони договору і на те, що відповідь на такий напад буде такою, як вважається за необхідне. Сторони договору зобов'язуються забезпечити, якщо потрібно, у певній мірі, допомогу потерпілому». Зазначений принцип колективної оборони означає, що члени НАТО зобов'язані спільно реагувати на будь-яку агресію, що може загрожувати безпеці альянсу. Така рішуча відповідь на напад є сигналом потенційним агресорам про те, що будь-який напад на будь-яку країну-члена НАТО буде мати серйозні наслідки [2].

Важливо зауважити, що використання колективної оборони згідно зі статтею 5 є рішенням, яке приймається самим альянсом на основі консультацій із всіма членами. Отже, НАТО сприяє спільному військовому співробітництву між своїми членами. Це включає спільні військові навчання, обмін даними та

інформацією, розробку військових стратегій та планів, а також спільні операції та миротворчі місії. Ця організація також здійснює політичну координацію між своїми членами з питань безпеки, оборони та міжнародних відносин, а саме: регулярні зустрічі міністрів закордонних справ та оборони, консультації та прийняття спільних рішень щодо стратегічних питань. НАТО розвиває партнерські відносини з країнами, які не є членами альянсу, але бажають співпрацювати в галузі безпеки та оборони. Прикладом є партнерство з країнами Європи, «Індивідуальне партнерство» та співробітництво з іншими регіонами світу. Отже, НАТО є одним з найвпливовіших військових альянсів у світі та головним форумом для дискусій про безпекові питання та спільні військові дії своїх членів. Він виконує важливу роль у збереженні миру та стабільності в Європі та за її межами [3].

Формування НАТО було обумовлене кількома історичними передумовами.

Історія створення НАТО напряду пов'язана з подіями, що розгорталися у світі після Другої світової війни. Однак, для розуміння коренів НАТО, варто заглибитися ще глибше у минуле.

Тричі протягом останніх двох століть, починаючи з Французької революції, Європа змінювала свої основи безпеки шляхом мирних переговорів. Сьогодні, континент знову стоїть на порозі подібних змін. Перша архітектура європейської безпеки після Наполеонівських війн була встановлена на Віденському конгресі 1815 року, що утримувала загрозу великомасштабної війни протягом 99 років. США в той час залишалися в тіні, хоча протягом наступних сорока років вони приймали участь у двох війнах з Англією.

Другий раз архітектура європейської безпеки змінилася в Версалі в 1919 році. Президент Вудро Вільсон відігравав ключову роль, але США відмовилися взяти участь у структурах, що створювалися за їхньою допомогою. Це призвело до послаблення Америки і трагічного відновлення війни двадцять років потому. У 1945 році, коли прийшов час перегляду засад європейської безпеки, великі держави спочатку збудували систему, засновану на принципах Ялтинської і

Потсдамської конференції та статуту ООН. Однак у 1947 році, усвідомивши її неефективність у стримуванні радянської експансії, лідери західних країн створили більш ефективну структуру колективної безпеки для мирного часу, на основі "доктрини Трумена", "плану Маршала", НАТО, атлантичного партнерства та провідної ролі Америки.

Протягом другої половини ХХ століття інтеграційні процеси охопили всі сфери суспільного життя на всіх континентах. Це стало універсальною закономірністю сучасної епохи у глобальному вимірі, включаючи сфери політичної та військової безпеки. Результатом цього було утворення військово-політичних об'єднань, таких як НАТО, які виявилися ключовими факторами забезпечення стабільності та безпеки в різних частинах світу[52]..

Усі ці передумови сприяли створенню Північноатлантичного договору, який був підписаний 4 квітня 1949 року і заснував НАТО. Головною метою НАТО було забезпечення колективної безпеки та взаємодії між своїми членами у відповідь на будь-яку зовнішню агресію.

У таблиці 1.1 систематизовано основні причини формування НАТО (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 – Причини створення НАТО

Причина	Стисле роз'яснення
<i>1</i>	<i>2</i>
Захист від радянської експансії	В основі створення НАТО лежала оборона країн Західної Європи від можливої агресії Радянського Союзу та комуністичних країн. Страх перед радянською експансією та розповсюдженням комунізму спонукав країни до створення міжнародного союзу з метою забезпечення взаємодопомоги та військової підтримки
Зміцнення політичної стабільності	Створення НАТО сприяло зміцненню політичної стабільності в регіоні, оскільки об'єднання країн у міжнародний союз сприяло розвитку дипломатичних та політичних зв'язків між ними. Це дозволило покращити взаєморозуміння, спільне прийняття рішень та врегулювання конфліктів шляхом політичної дипломатії

Продовження таблиці 1.1

1	2
Забезпечення військової безпеки	Однією з основних метою НАТО була забезпечення військової безпеки її членів. Шляхом створення взаємної оборони та колективного підходу до безпеки, країни-члени НАТО змогли зробити важливий крок у забезпеченні своєї безпеки в разі можливої агресії
Підтримка американського лідерства	Для США створення НАТО було важливим кроком у забезпеченні їхньої геополітичної присутності та лідерства в Європі. Це дозволило США зберегти стратегічний вплив та партнерство з європейськими країнами та впливати на регіональні розрахунки та справи
Зміцнення економічного співробітництва	Створення НАТО сприяло інтеграції країн-членів у сфері економіки та торгівлі. За допомогою об'єднання зусиль та спільних стандартів, країни-члени мали можливість розвивати економічні відносини, що сприяло загальному зміцненню економіки регіону

Джерело: складено автором на основі [5]

Сьогодні НАТО відіграє важливу роль у забезпеченні міжнародної безпеки на декількох рівнях. Одним з основних завдань НАТО є забезпечення колективної оборони своїх країн-членів. НАТО відіграє роль стратегічної детерентної сили. Його присутність та військова міць створюють загрозу для потенційних агресорів, зменшуючи ймовірність ведення агресивної політики або військової експансії. НАТО готове реагувати на кризові ситуації та загрози безпеці, що виникають у світі. Альянс може проводити операції управління кризами, які мають на меті врегулювання конфліктів, забезпечення гуманітарної допомоги та збереження стабільності у регіонах. НАТО сприяє партнерству з іншими країнами та міжнародними організаціями, спільним вправам та тренуванням, обміну розвідувальною інформацією та розробці спільних стратегій. Це сприяє підтримці стабільності та спільним зусиллям у забезпеченні міжнародної безпеки. У зв'язку з ростом кіберзагроз та кібератак, НАТО відіграє все більшу роль у забезпеченні кібербезпеки своїх країн-членів. Альянс спільно працює над розвитком кіберзахисту, обміном інформацією та координацією у сфері кібербезпеки [6].

Далі проаналізовано міжнародні конфлікти, у вирішенні яких НАТО брало участь. НАТО втручалось в конфлікт на Балканах у 1990-х роках. Під час війни

в Боснії і Герцеговині (1992-1995) та конфлікту на Косово (1998-1999), НАТО проводило військові операції з метою зупинити насильство та захистити цивільне населення. Операція «Deliberate Force» у Боснії та операція «Allied Force» у Косово є прикладами втручання НАТО з метою забезпечення безпеки та стабільності у регіоні. Після терористичних атак 11 вересня 2001 року в США, НАТО втручалось у конфлікт у Афганістані. У рамках операції «Resolute Support» НАТО надавало підтримку утриманню безпеки та тренуванню афганських сил безпеки з метою боротьби з тероризмом та забезпечення стабільності у регіоні. У 2011 році НАТО брала участь у військовій операції «Unified Protector» в Лівії.

Метою було захистити цивільне населення від насильства режиму Муаммара Каддафі та підтримка опозиційних сил. У 2008 році НАТО почала морську операцію «Ocean Shield» в рамках боротьби з піратством біля узбережжя Сомалі. Ця операція спрямована на захист торговельних суден та забезпечення безпеки морського сполучення в регіоні. НАТО надавало підтримку Міжнародній коаліції в Іраку після ліквідації режиму Саддама Хусейна. НАТО надавало допомогу у відновленні безпеки, тренуванні іракських сил безпеки та розвитку оборонної спроможності.

Місії спостереження НАТО проводить місії спостереження та миротворчі операції в різних частинах світу, зокрема в Близькому Сході, Балканах та Африці. Ці місії спрямовані на забезпечення мирного врегулювання конфліктів, контроль за дотриманням перемир'я та допомогу у забезпеченні безпеки та стабільності в районах конфліктів [7].

Варто відзначити, що участь НАТО у конфліктах може відбуватися не тільки безпосередньо у військових операціях, а у підтримці, наданні експертної допомоги та тренування місцевих сил безпеки. Рішення про втручання приймаються на основі аналізу ситуації, потреб безпеки та консультацій між країнами-членами НАТО. Отже, Альянс виступає як важлива структура, що сприяє стабільності, безпеці та спільним діям у міжнародній арені.

1.2 Етапи розвитку НАТО

До створення НАТО існували різні механізми та організації, які сприяли забезпеченню міжнародної безпеки. Після Першої світової війни була створена Ліга Націй з метою забезпечення колективної безпеки та врегулювання конфліктів між країнами. Хоча Ліга Націй не зуміла ефективно запобігти Другій світовій війні, вона відіграла роль у врегулюванні деяких конфліктів та просуванні ідей мирного співіснування. Відомим фактом є те, що Ліга Націй перестала існувати, оскільки не змогла виконати свою основну мету - запобігти Другій світовій війні та забезпечити стабільну міжнародну безпеку. Основні причини припинення існування Ліги Націй полягають у наступному. Ліга Націй стикнулася зі складнощами в розв'язанні конфліктів між країнами. Було виявлено, що відсутність ефективних механізмів примусу та недостатня спроможність Ліги виконувати свої рішення підірвали її авторитет та ефективність. Деякі великі держави, зокрема Сполучені Штати Америки, відмовилися вступати до Ліги Націй або не надали їй достатньої підтримки. Це позбавило Лігу Націй необхідного політичного та військового впливу, що обмежило її можливості діяти ефективно [8].

Початок Другої світової війни у 1939 році став найбільшим випробуванням для Ліги Націй. Багато держав-членів Ліги, включаючи ключових гравців, порушили договори та угоди, а сама Ліга не змогла ефективно втрутитися та запобігти ескалації конфлікту. Після закінчення війни, Ліга Націй була переосмислена та замінена Організацією Об'єднаних Націй (ООН), яка була заснована в 1945 році з метою запобігання подібним конфліктам у майбутньому. Отже, нездатність Ліги Націй виконати свої завдання, відсутність підтримки ключових держав та спалах Другої світової війни призвели до її припинення і створення Організації Об'єднаних Націй.

Країни уклали двосторонні угоди та союзи для забезпечення власної безпеки. Наприклад, Союз СРСР та країни східного блоку утворили Варшавський договір, який був у відповідь на створення НАТО. Варшавський договір був військовим союзом, укладеним між країнами соціалістичного блоку

у 1955 році, у відповідь на створення Північноатлантичного договору (НАТО) в 1949 році. Основною метою Варшавського договору було забезпечення колективної безпеки та оборони країн-учасниць в разі агресії з боку НАТО.

До Варшавського договору входили СРСР (Радянський Союз) і його союзники зі східного блоку, зокрема Албанія, Болгарія, Угорщина, Німеччина (східна частина), Польща, Румунія та Чехословаччина (пізніше Чехія та Словаччина). Договір передбачав координацію військових дій та планування спільних оборонних заходів серед країн-учасниць. Це включало проведення спільних військових навчань, обмін військовою технікою та розвиток військових засобів. Варшавський договір мав свою командну структуру, що включала Вищу військову раду, Загальне командування і Наглядову комісію. Ці органи координували військову діяльність та контролювали виконання договірних зобов'язань.

Варшавський договір передбачав захист суверенітету країн-учасниць в разі агресії з боку НАТО. Він гарантував взаємну допомогу в разі нападу на будь-яку з країн-учасниць і розглядав напад на одну країну-учасницю як напад на всіх. Він припинив своє існування внаслідок розпаду СРСР та країн східного блоку. Офіційно договір припинився 1 липня 1991 року. Варшавський договір впливав на політичну та військову динаміку Європи під час Холодної війни. Він був важливим елементом військово-політичної структури соціалістичного блоку та відображав протистояння між Східним і Західним блоками у період після Другої світової війни [9].

В різних регіонах світу існують регіональні організації безпеки, які сприяють забезпеченню стабільності та безпеки у своїх регіонах. Наприклад, Організація Договору про колективну безпеку (ОДКБ) у Євразії та Південно-Східна Азіатська організація співробітництва (ASEAN) в Південно-Східній Азії. Організація Договору про колективну безпеку (ОДКБ) є військово-політичним альянсом, створеним у 1992 році. Цей договір об'єднує країни СНД (Співдружність Незалежних Держав) та інші країни, що мають спільні інтереси.

До ОДКБ входили Російська Федерація, Вірменія, Білорусь, Казахстан, Киргизстан, Таджикистан і Узбекистан.

Крім того, Іран, Індія, Монголія і Пакистан мають статус спостерігачів. Основна мета ОДКБ полягає в забезпеченні колективної безпеки та стабільності серед країн-учасниць. Договір передбачає, що напад на одну з країн-учасниць вважається нападом на всіх, і інші члени зобов'язані надати допомогу у разі агресії. ОДКБ спрямована на розвиток військової співпраці між країнами-учасницями. Це включає спільні військові навчання, обмін досвідом, спільне планування оборонних заходів та розвиток спільних військових сил. ОДКБ також займається проведенням миротворчих операцій та виконанням обов'язків стабілізації у разі конфліктів в регіоні.

Організація може висилати свої сили для забезпечення миру та безпеки. ОДКБ також здійснює політичну координацію між країнами-учасницями. Це включає проведення засідань, консультації та ухвалення спільних рішень у сфері безпеки та оборони. ОДКБ відіграє важливу роль у забезпеченні безпеки та співробітництва в рамках СНД та Центральної Азії. Вона сприяє зміцненню взаємодії між країнами-учасницями та підтримує стабільність в регіоні [10].

Південно-Східна Азійська організація співробітництва (ASEAN) має більше економічне спрямованість, але певні ознаки політичної взаємодії також спостерігаються. Організація була створена у 1967 році, об'єднавши десять країн в Південно-Східній Азії. Ця організація була заснована з метою сприяти миру, стабільності, економічному розвитку та співробітництву в регіоні. ASEAN складається з десяти країн-учасниць: Бруней, В'єтнам, Індонезія, Камбоджа, Лаос, Малайзія, М'янма (Бірма), Філіппіни, Сінгапур і Таїланд. ASEAN ґрунтується на принципах незалежності, суверенітету, ненасильницького вирішення суперечок, невтручання у внутрішні справи, мирного співіснування та невтручання з боку зовнішніх сил. ASEAN сприяє політичній співпраці між країнами-учасницями шляхом регулярних зустрічей на високому рівні, консультацій та спільних зусиль у вирішенні регіональних питань.

Організація працює над зміцненням економічної інтеграції в регіоні шляхом створення спільного ринку (ASEAN Economic Community), сприяння торгівлі, інвестиціям та економічному розвитку. ASEAN також сприяє співробітництву у сферах культури, освіти, науки, туризму та іншим соціальним аспектам. ASEAN виконує важливу роль у регіональному співробітництві та створенні сприятливих умов для миру, стабільності та розвитку в Південно-Східній Азії. Організація допомагає вирішувати регіональні питання, забезпечувати довіру та співпрацю між країнами-учасницями, а також встановлювати контакти з іншими регіональними та міжнародними організаціями [11].

Дипломатичні переговори та угоди між країнами також відіграли важливу роль у забезпеченні міжнародної безпеки. Наприклад, Кельнський договір 1926 року передбачав недоторканість кордонів між Францією та Німеччиною, а Угода про припинення вогню 1953 року розмежовувала Південну і Північну Корею. Дипломатичні переговори та угоди між країнами грають важливу роль у забезпеченні міжнародної безпеки. Ось декілька прикладів таких угод.

У 1987 році США та Радянський Союз (пізніше Російська Федерація) підписали угоду INF, яка передбачала знищення всіх ракет середньої (1000-5500 км) та меншої (500-1000 км) дальності. Ця угода суттєво зменшила загрозу ядерної війни у Європі.

У 1968 році був укладений ДНЯЗ, який передбачає зобов'язання країн-учасниць не розповсюджувати ядерну зброю, працювати над ядерним роззброєнням та сприяти ядерній розмові. Цей договір допомагає зменшити ризик поширення ядерної зброї та сприяє стабільності у світі.

У 2015 році була укладена Паризька угода, яка є міжнародним договором, спрямованим на боротьбу зі зміною клімату. Угода включає зобов'язання країн зменшити викиди парникових газів та прийняти заходи для адаптації до змін клімату. Ця угода є важливим кроком у забезпеченні екологічної безпеки та збереженні планети.

У 2014-2015 роках відбулися переговори в Мінську між Україною, Росією та представниками ДНР та ЛНР з метою врегулювання конфлікту на сході України. У результаті було підписано Мінські угоди, які встановили припинення вогню, відведення важкого озброєння та політичні заходи для врегулювання ситуації. Хоча виконання угод було неповне, вони все ж відіграли роль у скороченні насилля та зменшенні напруги [12].

Ці приклади показують, що дипломатичні переговори та угоди є важливим інструментом для забезпечення міжнародної безпеки та сприяють вирішенню конфліктів, контролю зброї та спільному розв'язанню глобальних проблем.

Варто зазначити, що ці механізми та організації не завжди забезпечували ефективну колективну безпеку та приводили до конфліктів. Створення НАТО в 1949 році відображало потребу в більш сильному та інтегрованому підході до забезпечення безпеки країн-членів шляхом встановлення колективної оборони та взаємної підтримки.

В таблиці нижче представлено хронологію подій створення НАТО та приєднання до нього нових членів (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 – Хронологія створення НАТО та приєднання до нього країн-учасниць

Рік	Подія
1	2
1945	У вересні відбулася підписання Хартії Сан-Франциско, на основі якої була створена Організація Об'єднаних Націй (ООН). ООН ставала форумом для міжнародного співробітництва та розв'язання конфліктів
1947	Відбувся виступ Маршала Плану, в якому США запропонували економічну допомогу країнам Європи для відновлення після Другої світової війни
1948	У квітні була створена Західноєвропейська союзна рада (ЗЕСР), яка об'єднала країни Західної Європи з метою військової та політичної співпраці
1949	4 квітня вступив в дію Договір про Атлантичний договір, що стало основою для створення НАТО. Підписанням цього договору Бельгія, Канада, Данія, Франція, Ісландія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Норвегія, Португалія, Сполучене Королівство та США утворили альянс для колективної оборони

Продовження таблиці 1.2

<i>1</i>	<i>2</i>
1952	28 травня Греція та Туреччина приєдналися до НАТО
1955	Утворення Варшавського договору, між СРСР та його сателітами, який був відповіддю на створення НАТО
1982	Іспанія стає членом НАТО
1990	Після закінчення Холодної війни НАТО веде переговори з країнами Східної Європи, що призводить до зміни політичної ситуації
1999	Чеська Республіка, Польща та Угорщина стають членами НАТО
2004	Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Румунія, Словенія та Словаччина стають членами НАТО
2009	Албанія та Хорватія стають членами НАТО
2017	Чорногорія стає членом НАТО

Джерело: складено автором на основі [12]

На рисунку 1.1 представлено карту, де відображено країни-учасниці НАТО (рис. 1.1).



Рисунок 1.1 – Країни-учасниці НАТО, 2023 р.

Джерело: [32]

Стосовно України, її зовнішньоекономічний курс на євроатлантичну інтеграцію визначається стратегією щодо розвитку співпраці з європейськими та атлантичними партнерами, такими як Європейський Союз (ЄС) та НАТО (Північноатлантичний альянс). Сутність цього курсу полягає в поглибленні інтеграції України з євроатлантичними структурами, зокрема через розвиток торгівлі, економічної співпраці та політичного діалогу.

1.3 Роль євроатлантичної інтеграції України

Зовнішньоекономічний курс України на євроатлантичну інтеграцію також передбачає активну участь в регіональних та міжнародних ініціативах, спрямованих на зміцнення стабільності, миру та розвитку. Україна підтримує регіональну співпрацю в рамках Східного партнерства та інших форматів, сприяючи економічному розвитку, спільним проектам та культурним обмінам [33].

Україна активно бере участь у різних ініціативах НАТО як партнер та країна, що співпрацює з Альянсом. Основні ініціативи та формати співпраці між Україною та НАТО включають (табл. 1.3):

Таблиця 1.3 – Ініціативи НАТО за участю України

Ініціатива	Сутність
<i>1</i>	<i>2</i>
Партнерство для миру (Partnership for Peace, PfP)	Україна є учасником програми "Партнерство для миру", яка забезпечує форум для співробітництва між НАТО та країнами-партнерами. Ця програма включає політичний діалог, взаємну підтримку в гуманітарній та кризовій сферах, а також військову співпрацю, включаючи спільні навчання та участі в миротворчих операціях
Партнерство з Індивідуальним Планом Дій (Individual Partnership Action Plan, IPAP)	Україна має Індивідуальний План Дій з НАТО, який передбачає ряд конкретних заходів та реформ, спрямованих на підвищення обороноздатності, стандартів військової освіти та тренувань, адаптацію до стандартів НАТО та підвищення взаємодії з Альянсом

Продовження таблиці 1.3

1	2
Робочі групи та спільні навчання (Ініціатива з партнерської підготовки та порадицтва (РТЕР))	Україна бере участь у різних робочих групах НАТО, що сприяють поглибленню співпраці в різних сферах, включаючи оборонну політику, військову освіту та тренування, кібербезпеку, протидію тероризму тощо. Україна також бере участь у спільних навчаннях та тренуваннях з військами НАТО з метою підвищення взаємодії та військової сумісності
Участь у миротворчих операціях (Місія під егідою ООН в Косово (KFOR), Місія під егідою ООН у Лівані (UNIFIL) та інші)	Україна приймає участь у миротворчих операціях, які проводяться НАТО або під її патронатом. Наприклад, Україна відправляє свої війська до складу міжнародних коаліцій у рамках миротворчих операцій у Косово, Афганістані та інших регіонах

Джерело: складено автором на основі [36]

Ініціатива «Партнерство для миру» (Partnership for Peace, PfP) була запроваджена НАТО у 1994 році з метою розширення співпраці з країнами, які не є членами Альянсу, але виражають бажання співпрацювати з НАТО у сферах безпеки та оборони [37].

Україна є однією з перших країн-учасниць Партнерства ради Миру та має активну участь в цій ініціативі. У рамках PfP Україна співпрацює з НАТО та іншими країнами-членами в таких напрямках. Україна бере участь у регулярних політичних консультаціях та зустрічах на рівні міністрів оборони та інших високопосадових посадових осіб. Це дозволяє Україні спільно обговорювати питання безпеки, оборони та політичної стабільності. Вона проводить спільні військові навчання, тренування та семінари з країнами-членами НАТО. Це сприяє підвищенню військової сумісності та взаємодії між українськими та союзними військами. Україна отримує підтримку та консультації від НАТО щодо реформ в оборонному та безпековому секторі. Це включає модернізацію військової структури, стандартизацію, підвищення ефективності військових сил та вдосконалення систем управління. Україна бере участь у миротворчих операціях, проведених під егідою НАТО або спільно з країнами-членами Альянсу. Українські військові контингенти приймають участь у миротворчих місіях у різних регіонах світу. Участь України в Партнерстві ради Миру дає можливість країні сприяти зміцненню міжнародної безпеки, підвищувати свою

обороздатність та стандарти військової діяльності, а також зміцнювати взаємини з НАТО та її членами.

Індивідуальний План Дій (Individual Partnership Action Plan, IPAP) є інструментом співробітництва між Україною та НАТО. Це партнерський документ, який визначає конкретні заходи та завдання, які Україна зобов'язується виконати з метою підвищення своєї обороноздатності, реформування оборонного сектору та наближення до стандартів НАТО. IPAP розробляється спільно між Україною та НАТО і включає в себе ряд конкретних завдань і заходів, що повинні бути виконані Україною. Ці завдання можуть охоплювати різні аспекти, такі як політична реформа, розвиток оборонної політики та стратегії, зміцнення військових структур, покращення військової освіти та тренувань, реформування оборонної промисловості, підвищення стандартів громадянського контролю над військами та багато іншого. IPAP слугує основою для діалогу та співробітництва між Україною та НАТО у сфері безпеки та оборони. Виконання завдань, визначених у Індивідуальному Плані Дій, допомагає Україні наблизитися до стандартів та цінностей НАТО, підвищує її обороноздатність та сприяє реформам у сфері безпеки та оборони [38].

НАТО та Україна підтримують активну співпрацю через робочі групи та спільні навчання, спрямовані на покращення військової спроможності, взаємодії та сумісності між силами України та НАТО. Україна співпрацює з НАТО через робочі групи, які працюють у різних сферах. Ці групи займаються обговоренням та розробкою планів співробітництва, обміном досвідом та експертизою. Вони охоплюють різні аспекти, такі як оборонна політика, військова доктрина, стандартизація, логістика, кібербезпека та інші. Україна регулярно бере участь у спільних навчаннях з країнами-членами НАТО. Ці навчання можуть проводитись на території України або за кордоном, і вони мають на меті покращення військової підготовки, взаємодії та сумісності між військами. Участь в таких навчаннях дозволяє українським військовим засвоїти сучасні методи та стандарти, вдосконалити тактику та стратегію бойових дій. Україна

також бере участь у програмі РТЕР, яка передбачає надання порад та підготовку з багатьох аспектів військової діяльності. Ця ініціатива спрямована на покращення здатностей українських військ та підтримку в проведенні реформ у сфері оборони [39].

Таким чином, НАТО та Україна також співпрацюють у багатьох інших сферах, таких як оборонна промисловість, забезпечення кібербезпеки, боротьба з тероризмом та незаконною торгівлею зброєю. Всі ці спільні активності сприяють покращенню спроможностей України, зміцненню військової сумісності з НАТО та підвищенню безпеки та стабільності в регіоні. Україна активно бере участь у миротворчих операціях під егідою НАТО та спільно з країнами-членами Альянсу. Українські військові контингенти розташовуються в різних регіонах світу з метою забезпечення миру, стабільності та розвитку в рамках миротворчих місій НАТО.

Основні миротворчі місії, в яких брали участь українські військові, включають такі. Україна бере участь у миротворчій операції KFOR з метою підтримки миру та стабільності на Балканах. Українські військові виконують різноманітні завдання, такі як забезпечення безпеки, підтримка правопорядку та гуманітарна допомога. Україна також бере участь у миротворчій операції UNIFIL, спрямованій на забезпечення стабільності та безпеки на південному кордоні Лівану. Українські військові здійснюють патрулювання, контроль над зброєю та співпрацюють з місцевими владами. Інші Україна брала участь у різних інших миротворчих операціях, зокрема в Афганістані, Іраку, Кот-д'Івуарі та інших регіонах світу. Участь України у миротворчих операціях НАТО є важливим внеском у підтримку світового миру та безпеки. Це сприяє зміцненню міжнародного співробітництва, підтримці стабільності в конфліктних регіонах та встановленню правопорядку. Ці ініціативи та формати співпраці з НАТО допомагають Україні підвищувати свою обороноздатність, сприяють реформам у сфері оборони та безпеки, покращують стандарти військової освіти та тренувань, а також сприяють зміцненню військово-політичних зв'язків між Україною та країнами-членами НАТО [40].

Сьогодні Україна співпрацює з НАТО в галузі реформи своїх оборонних сил та модернізації оборонно-промислового комплексу: впровадження стандартів НАТО у сфері оборонної промисловості, адаптацію українських військових структур до стандартів альянсу та підвищення ефективності військово-технічного співробітництва. Україна активно співпрацює з НАТО у сфері розвитку інфраструктури, що передбачає покращення інфраструктури для прийому та обслуговування військових транспортних засобів, модернізацію аеропортів, портів та комунікаційних систем, а також розвиток логістичної інфраструктури для підтримки миротворчих операцій та спільних навчань.

Україна також співпрацює з НАТО у сфері захисту критично важливої інфраструктури від кібератак, терористичних загроз та гібридної війни, а також активно співпрацює з НАТО у сфері науково-технічного співробітництва. На сьогодні важливим є також підвищення своєї економічної співпраці з НАТО через розвиток взаємовигідних економічних відносин. Зокрема, участь у тендерах та проектах НАТО, залучення інвестицій, розвиток спільних підприємств та торговельних зв'язків. Співробітництво в цих сферах сприяє покращенню економічної потужності України та зміцненню безпеки у регіоні. Отже, на економічному рівні можна відзначити потенційну допомогу в промисловій, екологічній, енергетичній та інфраструктурній трансформації України, яку уряд отримав в рамках адаптації до європейських стандартів. Подальше економічне та соціальне зростання держави частково залежить від наявних фінансових інструментів антикризового реагування, які український уряд може отримати через участь в економічних та безпекових проектах ЄС-НАТО [41]. Загалом, зовнішньоекономічний курс України на євроатлантичну інтеграцію спрямований на зміцнення політичних, економічних та військових зв'язків з країнами ЄС та НАТО. Це передбачає глибокі реформи в економічній сфері, відкритість для іноземних інвестицій, поглиблення торговельних зв'язків та взаємну співпрацю в різних галузях. Такий курс сприяє зміцненню

демократичних цінностей, розвитку економіки та підвищенню безпеки України в регіоні та світі.

Висновки до розділу 1

Отже, в результаті підготовки першого розділу магістерської роботи отримано, можна зробити висновок, що співпраця з НАТО допомагає Україні зміцнювати свою обороноздатність та забезпечувати національну безпеку. Це включає підтримку у вдосконаленні військових структур, навчання та консультації з питань безпеки, підвищення ефективності оборонних сил та сприяння модернізації українського оборонного сектору.

Співробітництво з НАТО є важливим кроком для України на шляху до євроатлантичної інтеграції. Вона допомагає Україні наближатися до європейських та північноатлантичних стандартів, політичних цінностей та норм, а також сприяє підвищенню рівня довіри та співробітництва з країнами-членами НАТО.

Співпраця з НАТО надає Україні доступ до ресурсів, фінансової підтримки та технологій, які можуть бути використані для розвитку оборонного сектору, модернізації військово-промислового комплексу та підвищення загальної економічної потужності країни. Також це важливо з точки зору прийняття участі у важливих політичних рішеннях та впливати на міжнародну політику та безпеку. Це дозволяє Україні активно співпрацювати з іншими країнами-членами НАТО, зміцнювати свої дипломатичні зв'язки та вплив на міжнародну арену. НАТО надає підтримку та консультації Україні у проведенні реформ, зокрема в області оборони та безпеки. Це сприяє покращенню управління, прозорості та ефективності військових структур та сприяє розвитку демократичних інститутів. Наведені аспекти співпраці з НАТО мають велике значення для України і сприяють зміцненню її безпеки, стабільності та економічному розвитку.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ОБОРОННОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

2.1 Аналіз оборонного комплексу України до 2022 року

Оборонно-промисловий комплекс України – це «сукупність органів державного управління, підприємств, установ і організацій промисловості та науки, що розробляють, виробляють, модернізують і утилізують продукцію військового призначення, надають послуги в інтересах оборони для оснащення та матеріального забезпечення сил безпеки і сил оборони, а також здійснюють постачання товарів військового призначення та подвійного використання, надання послуг військового призначення під час виконання заходів військово-технічного співробітництва України з іншими державами» [4].

Аналіз оборонного комплексу України включає в себе оцінку військової потужності, організаційної структури та інших аспектів, які впливають на здатність країни захищати свою територію та національну безпеку. Ця оцінка відрізняється в часі та може залежати від багатьох факторів, включаючи внутрішню та міжнародну політику, збройні конфлікти та інші ситуації. Деякі ключові аспекти оцінки оборонного комплексу України включають таке.

З розпадом Радянського Союзу в 1991 році, Україна успадкувала близько 30 відсотків своєї оборонної промисловості з понад мільйоном працівників. Українські заводи відігравали ключову роль у ланцюгах постачання, а також у виробництві та обслуговуванні радянських систем озброєння, включаючи ракети, танки, авіаційні двигуни та компоненти для космічної промисловості. Проте, оскільки технології радянської доби втратили свою перевагу, їм було важко конкурувати на світовому ринку озброєнь і вони ставали все більш залежними від експорту до Росії. Ця тенденція почала змінюватися лише після анексії Росією Криму в 2014 році [54].

Радянська спадщина також обтяжила Україну майже повним державним контролем над оборонною промисловістю. Попередні спроби приватизації

державних підприємств, хоча й були успішними в інших галузях, зазнали невдачі в оборонному секторі. Відповідно до пріоритетів стратегічного розвитку державна промисловість України буде ключовою для довгострокової стратегії самооборони країни, але для цього потрібно подолати давні структурні проблеми, а саме залежність від застарілих технологій; відсутність стимулів для розвитку галузі; неефективна структура активів; нехтування людським капіталом, особливо на управлінському рівні; поширена корупція та політичне втручання [54].

Україна має збройні сили, включаючи армію, військові морські та повітряні сили, а також внутрішні війська та інші військові формування. Україна здійснює програми модернізації та реформування свого військового потенціалу.

В таблиці 2.1 представлено військову техніку українського виробництва.

Таблиця 2.1 – Військова техніка, що виготовляється Україною

Модель	Рік випуску	Кількість випущених одиниць	Оператори
На базі Т-80			
Оплот – Т	2012-2018	49	Таїланд – 49
БМ – Оплот	2009-2021	3	Україна - 2, США – 1
Т-84-120 "Ятаган"	2000	1	Україна – 1
Т-84 "Оплот"	1993-1999, 2019	10	Україна - 6, США – 4
Оплот – П	1993-1999, 2019	1	Україна – 1
На базі Т-72			
Т-72 АМТ	Раніше 1997	47	Україна – 47
Т-72 АГ	Раніше 1997	1	Україна – 1
Т-72 АВ	2021	4	Україна – 4
Т-72-120	2021	1	Україна – 1
Т-72 Е1	2012	1	Україна – 1
Т-72 Е	2011	1	Україна – 1
На базі Т-64			
Т-64 БМ 2 "Булат"	2022	12	Україна – 12
Т-64 Е	2010	1	Україна – 1
БМ "Булат"	2003	100	Україна – 100

Джерело: [31]

Україна виробляє різноманітну військову техніку та озброєння, включаючи танки, бойову техніку, ракети та інше. Також вона експортує озброєння на міжнародні ринки. Україна виробляє кілька модифікацій танків, включаючи Т-64, Т-72 та модернізований Т-84 "Оплот". Ці танки є частиною бойового потенціалу Збройних сил України. Україна виробляє бойову техніку, таку як бойові машини піхоти (БМП), бойові машини десанту (БМД), артилерійські системи, бронетранспортери та іншу бойову техніку. Україна розробляє та виробляє різноманітні ракетні системи, включаючи протитанкові ракети та ракети зенітно-ракетного артилерійського комплексу. Україна має досвід виробництва артилерійських систем, включаючи гармати та гаубиці. Також країна виробляє власні літаки та вертольоти, включаючи легкі бойові літаки, транспортні літаки, вертольоти та багато іншого. Окрім того, Україна розробляє та виробляє різні типи ракет, включаючи противназемні та противоздушні ракети. Україна також виробляє легке зброю для піхоти, включаючи карабіни, пістолети, гранати та інше.

Таким чином, Україна має партнерський статус з НАТО і співпрацює з альянсом в багатьох областях, включаючи військову реформу, навчання та спільні військові вправи. Країна є учасницею ОБСЄ і активно співпрацює в питаннях контролю над зброєю, моніторингу виборів та різних інших аспектах безпеки та стабільності. Важливо відзначити співпрацю з ЄС та EDA в галузі оборони, включаючи участь в спільних проектах та програмах. Україна є членом SEESCP та співпрацює з іншими країнами регіону для зміцнення стабільності. Україна також підписує багатосторонні угоди та договори щодо оборони та безпеки з іншими країнами та регіональними блоками.

Оборонна промисловість, що перебуває під державним управлінням в Україні, пройшла трансформацію після численних спроб реформ протягом останнього десятиріччя. У 2020 році Кабінет Міністрів створив Міністерство стратегічних галузей та доручив йому формулювання та впровадження політики, пов'язаної з оборонним промисловим потенціалом, закупівлею оборонних товарів та авіаційно-космічними галузями. Метою міністерства є вирішення

системних проблем у сфері оборонної промисловості, зокрема завершення реструктуризації державного конгломерату оборонної галузі «Укроборонпром».

Міністерство зазнало трьох змін керівництва з моменту свого створення. У 2021 році в Україні були прийняті закони та нормативні акти, що лягли в основу трансформації «Укроборонпром», яке було спочатку створено в 2010 році як "концерн", об'єднання фінансово взаємозалежних підприємств під центральним управлінням. В червні 2023 року він був ліквідований та перетворений на акціонерне товариство під назвою Українська оборонна промисловість, важливий крок у переході компанії до корпоративної структури, що відповідає найкращим практикам галузі у сферах прозорості, відповідності, операційної ефективності та боротьби з корупцією.

Наразі виділяють декілька проблем оновленого «Укроборонпром» [54].

По-перше, багато оборонних підприємств покладаються на застарілі технології та намагаються конкурувати на світових ринках. Відсутність конкурентоспроможності проявляється в скороченні українського експорту військового обладнання. У 2020 році оборонний експорт склав \$514 млн, що вдвічі менше, ніж у 2013 році [54]. Українські підприємства виробляють переважно просту, низькотехнологічну продукцію, і вони обслуговують країни, які все ще використовують системи радянських часів. Зараз через війну всю продукцію UDI закуповує Міністерство оборони.

По-друге, держава протягом багатьох років не стимулювала виробництво. Хоча конфлікт триває з 2014 року, державні замовлення становили лише 30-40 відсотків доходу UOP у роки, що передували повномасштабному вторгненню у 2022 році. Держава також регулює прибутки, які компанії можуть отримувати від виробництва, пов'язаного з державними замовленнями, таким чином підриває фінансовий стан підприємств і здатність інвестувати в нові технології. Індикативні ціни за умови подальшого коригування знижують мотивацію до економії витрат. Державні інвестиції в нові технології були надзвичайно низькими та неефективними, а також страждали від проблем корупції та відсутності довгострокового бачення. Витрати на оборонне

виробництво на 2024 рік визначені на рівні 51 мільярда гривень (1,4 мільярда доларів), що є відносно невеликою сумою з огляду на потреби України [54].

Загалом слід зазначити, що протягом 2013-2023 року видатки бюджету України на оборону значно зросли (рис. 2.1).

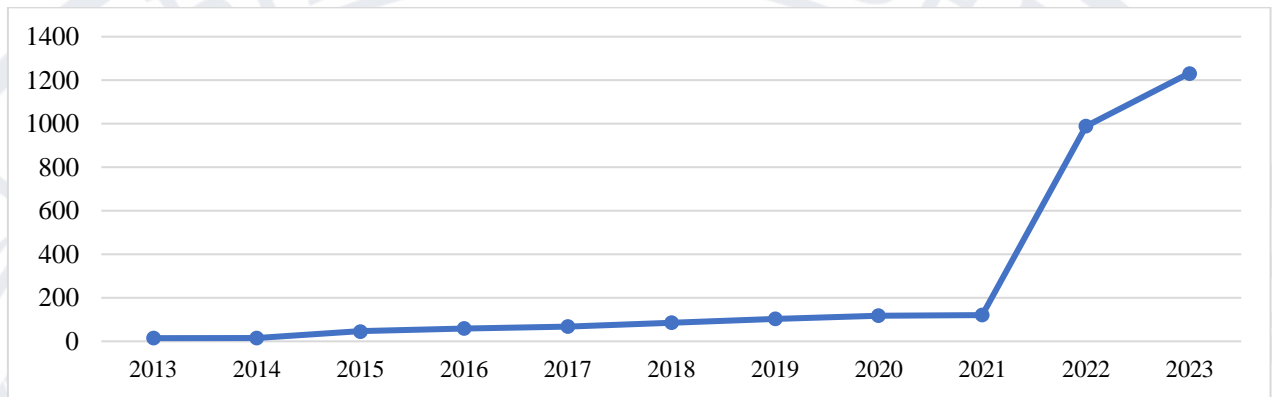


Рисунок 2.1 – Видатки бюджету України на оборону, млрд грн

Джерело: складено автором на основі [57]

По-третє, останні десять-п'ятнадцять років борги накопичилися через неоптимальну структуру активів і відсутність державного замовлення. У 2020 році до складу структури входило 137 підприємств, з яких 21 розташоване на окупованих територіях і в Криму, 83 перебувають у стані фінансової нестабільності, а 15 вже збанкрутували. Двадцять вісім підприємств згенерували 98 відсотків доходів УОР у 2021 році. Така неефективна корпоративна структура — у поєднанні з надлишком персоналу, майна та нерухомості — створює додаткові витрати, підвищує податковий тягар та знижує ефективність [54].

По-четверте, існують проблеми із розвитком людського капіталу для оборонного комплексу. Робоча сила — близько 68 000 на об'єднаних підприємствах — загалом старша, а заробітна плата у 2020 році була майже в двадцять разів нижчою, ніж у середньому по галузі. Висококваліфіковані інженери часто переїжджають за кордон, щоб працювати в іноземних компаніях, що призводить до значного відтоку мізків і втрати людського капіталу. Ті, хто залишаються в Україні, часто змінюють роботу або перекваліфікуються, щоб

працювати у приватному секторі, де зарплати вищі. Ця проблема поширюється і на менеджмент.

Останніми проблемами є корупція та політичне втручання. Державна оборонна промисловість України історично була одним із найменш прозорих секторів економіки. Хоча потреба в секретності зрозуміла, особливо під час війни, непрозорі практики галузі перешкоджають її ефективності та здатності співпрацювати з іноземними партнерами.

Міжнародні донори та українське громадянське суспільство підштовхують уряд до створення незалежної наглядової ради для аналізованої структури відповідно до стандартів ОЕСР. Метою створення такої ради є ізоляція від політичного втручання. Повідомляється, що Сполучені Штати вважають це ключовим пріоритетом, який необхідно завершити до початку 2025 року. Американські чиновники хочуть, щоб структура узгоджувала свою роботу з вимогами Міністерства оборони та Генерального штабу Збройних сил, а також відповідала стандартам НАТО щодо прозорості і підзвітності [54].

Сучасний ландшафт міжнародної торгівлі товарами військового призначення міцно опирається на державні бюджети, оскільки основними замовниками таких товарів є міністерства оборони та правоохоронні органи різних країн або державні установи, які виступають їх повноважними представниками на міжнародному ринку озброєнь та військової техніки. Дослідження Стокгольмського інституту дослідження проблем миру (SIPRI) свідчить про тенденцію зростання загальних військових бюджетів усіх країн світу практично удвічі протягом періоду з 1999 по 2019 рік. Глобальні військові витрати, за оцінками дослідників SIPRI, досягли 1917 мільярдів доларів у 2019 році, що стало найвищим показником з 1988 року [53].

З огляду на статистичні дані Європи, важливо відзначити, що країни Східної Європи активізували процеси мілітаризації та розвитку обороноздатності, тоді як витрати на оборону в Західній Європі поступово зменшуються. Україна, зокрема, з 2010 року збільшила обсяги витрат державного бюджету на оборону на 50%, що зрозуміло, враховуючи активну

військову діяльність на сході країни з 2014 року. У той же час, країни Західної Європи зменшили рівень військових витрат порівняно з 2010 роком.

Своєрідний бар'єр відзначається серед країн Східної Європи, які розташовані між Російською Федерацією та країнами Західної Європи. Приблизно половина оборонних бюджетів витрачається на утримання військовослужбовців, значна частина оборонного бюджету витрачається на забезпечення військових товарно-матеріальними цінностями, які виробляються всередині країни, і лише невелика частина витрат передбачає закупівлю іноземного озброєння та військової техніки. Для забезпечення оборонного комплексу важливим є розвиток оборонної промисловості, потужностей підприємств [53]. Характеризуючи рейтинг найбільших підприємств, що виробляють зброю у світі за рейтингами 2021-2022 рр., українське підприємство «Укроборонпром» (змінене на АТ «Українська оборонна промисловість») 81 та 78 місце відповідно (рис. 2.2).

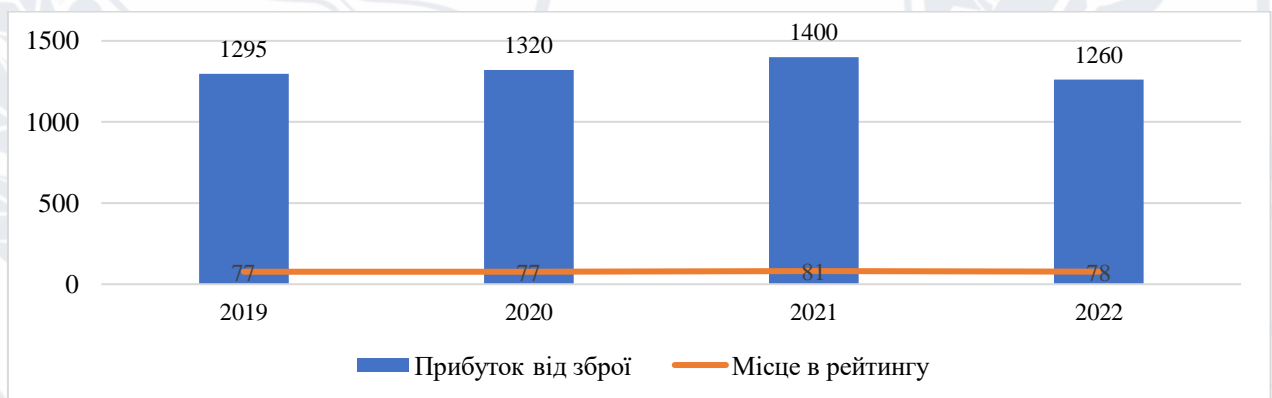


Рисунок 2.2 – Прибуток АТ «Українська оборонна промисловість» (млн дол. США), та місце в рейтингу ТОП-100 компаній, що виробляють зброю та надають військові послуги

Джерело: складено автором на основі [55, 56]

Дохід від зброї «Укроборонпром» зменшився на 10 відсотків до 1,3 мільярда доларів у 2022 році. Зменшення в основному стало наслідком стрімкого інфляційного росту в Україні, оскільки дохід компанії від зброї збільшився на 8,7 відсотка в номінальних виразах. UkrOboronProm уклала спільні підприємства з

компаніями з країн Північноатлантичного альянсу з метою підвищення внутрішніх можливостей України з виробництва систем зброї та боєприпасів [55, 56].

З початку вторгнення Росії приватні громадяни використовували свій підприємницький і творчий дух для розробки основних інструментів і пристроїв для збройних сил. Ці ініціативи, започатковані невеликими волонтерськими групами, стартапами або невеликими компаніями, мають потенціал перетворитися на основу нової оборонно-промислової бази.

Відбулися позитивні зрушення у приватному секторі оборонної промисловості України, зокрема у виробництві безпілотників. Збройні сили мають значний попит на дрони, особливо на доступні, швидкі та легкі, з упором на дрони з видом від першої особи (FPV). Задовольняючи цей попит, Міністерство цифрової трансформації запустило спільний проект «Армія дронів» за участю Генштабу ЗСУ, Держспецзв'язку та платформи збору коштів UNITED24.

Army of Drones передбачає закупівлю переважно безпілотників FPV за запитом військових і включає курс навчання для операторів. Проект має на меті забезпечити армію 200 тисячами безпілотників. Щоб досягти цієї мети, Україна активно сприяє внутрішньому виробництву, пропонуючи стимули та прагнучи розвивати сектор безпілотної авіації. Army of Drones уклала близько вісімдесяти контрактів з українськими виробниками [54].

Уряд запровадив зміни в політику, щоб стимулювати виробництво дронів усередині країни шляхом збільшення норми прибутку та спрощення правил. У березні 2023 року Кабінет міністрів запустив тестовий проект із закупівлі безпілотних систем вітчизняного виробництва. .

Українське виробництво розвивається та виходить за межі базових безпілотних літальних апаратів FPV, включаючи нові морські безпілотні літальні апарати, розвідувальні безпілотні літальні апарати на базі штучного інтелекту, безпілотні боєприпаси тощо. Уряд підкреслив свою прихильність розвитку вітчизняного сектору безпілотників, виділяючи приблизно 43 мільярди гривень

(близько 1,2 мільярда доларів) на розширення та вдосконалення Army of Drones. Хоча це фінансування є значним у контексті державного бюджету, воно є відносно скромним з огляду на потреби війни, що триває, та необхідність розвитку оборонної промисловості [54]..

Уряд також створив Brave1, координаційну платформу, призначену для сприяння співпраці між зацікавленими сторонами оборонної промисловості та надання організаційної, інформаційної та фінансової підтримки приватним оборонним технологічним проектам. Поточні проекти, пріоритетні для яких військове керівництво, охоплюють такі сфери, як дрони, роботизовані системи, електронна війна, інструменти штучного інтелекту, кібербезпека, комунікації та системи управління інформаційною безпекою. Однак максимальний грант, доступний на платформі, становить 25 000 доларів США, чого недостатньо для значних оборонних досліджень і розробок або для створення виробничих потужностей.

Приватних українських оборонних фірм і стартапів багато, але вони малі, копіюють існуючі технології, а не виробляють передові системи, і обмежуються прототипами замість повних виробничих ліній. Особливою проблемою для приватних виробників дронів є безпека комерційного ланцюжка поставок. Українські стартапи дронів значною мірою покладаються на імпортні компоненти з Китаю, який з липня 2023 року запровадив контроль над експортом ключових. Інші виклики включають нестачу робочої сили та неадекватну державну підтримку для подолання високих витрат, пов'язаних з дослідженнями та розробками.

Важливою проблемою для приватного бізнесу є захист прав інтелектуальної власності та інновацій в Україні.

Важливо відзначити, що Україна постійно працює над модернізацією своєї військової техніки та розробкою нових зразків озброєння, які відповідають сучасним вимогам та стандартам. Зброяна промисловість України є важливим компонентом національної безпеки та оборони країни. Україна має власну військову доктрину, яка визначає загальні стратегічні пріоритети та підходи до

оборони. Основними складовими військової доктрини України є: територіальна цілісність (захист територіальної цілісності України, включаючи окупований Крим і прифронтові області на сході країни); недопущення загрози (попередження загрози та агресії, які можуть виникнути з боку інших країн або незаконних збройних угруповань); підтримка та розвиток збройних сил України, включаючи модернізацію та професійну підготовку військовослужбовців.

Україна співпрацює з різними країнами та міжнародними організаціями у галузі оборони та безпеки. Так, вона співпрацює з НАТО та іншими країнами для забезпечення безпеки в регіоні. Україна активно співпрацює з різними міжнародними організаціями в галузі оборони та безпеки для зміцнення своєї національної безпеки та підтримки стабільності в регіоні.

2.2 Аналіз експортно-імпортних відносин України з країнами НАТО

Співпраця між Україною та країнами, що входять до НАТО, охоплює широкий спектр сфер: миротворчі операції, безпекова та оборонна трансформація, пряме військове співробітництво та озброєння, цивільне планування на випадок надзвичайних ситуацій, наука та довкілля, публічна дипломатія [32]. При аналізі відносин України з країнами НАТО варто приділити також увагу економічній співпраці, особливо торгівлі.

На рисунку 2.3 представлено зовнішню торгівлю України літальними апаратами (група 88 згідно УКТЗЕД).

Протягом 2014-2017 рр. спостерігається переважання експорту літальних апаратів над імпортом. Величина експорту поступово скорочувалася (із 246,3 млн. дол. до 229 млн. дол.). Імпорт зменшився із 54,6 млн дол. до 28,7 млн дол.

У 2018 р. досліджувані показники майже зрівнялися: експорт дорівнював 29,0 млн. дол.; імпорт – 28,7 млн дол. Із 2019 р. спостерігається тенденція превалювання імпорту над експортом. Особливо важливим є порівняння

показників до початку повномасштабного вторгнення (2021 р.) з даними 2022 року.

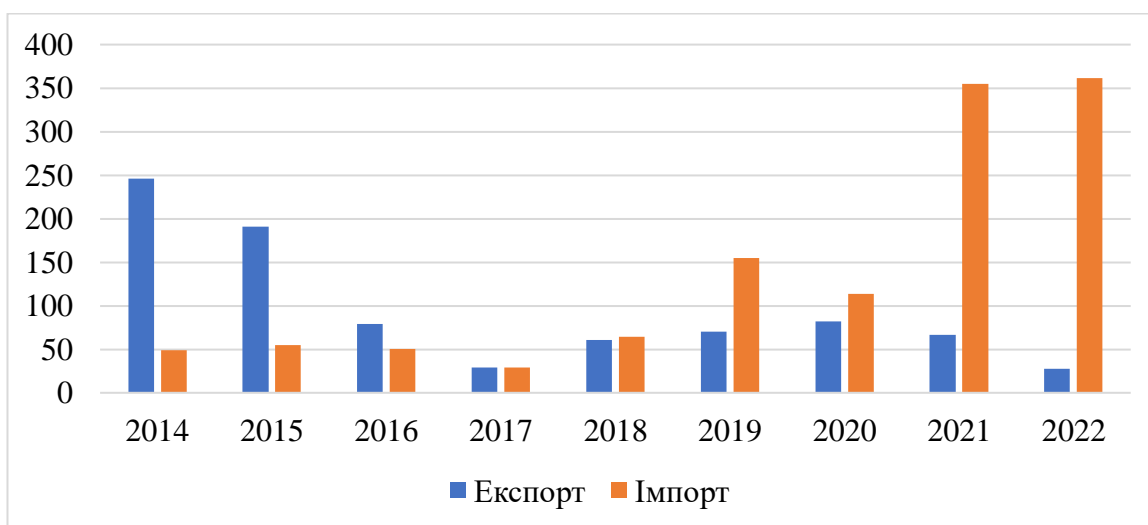


Рисунок 2.3 – Зовнішня торгівля України літальними апаратами в 2014-2022 рр., млн дол. США

Джерело: складено автором на основі [47]

Як видно з представленою рис. 2.3 імпорту літальних апаратів у 2021-2022 рр. значно перевищує експорт: в 2021 році він склав 355,1 млн. дол. США, а в 2022 році – 361,4 млн. дол. США. Такий значний стрибок імпорту літальних апаратів в Україну в означений період обумовлюється початком повномасштабного військового вторгнення РФ в Україну.

Після російської анексії Криму, конфлікту на сході України та повномасштабного військового вторгнення РФ в Україну багато з цих міжнародних організацій та країн посилили свою підтримку України в галузі оборони та безпеки. Співпраця в цих напрямках допомагає Україні зміцнити свою обороноздатність та забезпечити національну безпеку [34].

Важливо зауважити, що стан оборонного комплексу країни змінюється відповідно до обставин і залежить від багатьох факторів. У будь-якому випадку, безпека та обороноздатність України залишаються важливими питаннями для країни та міжнародного співтовариства.

На рисунку 2.4 представлена економічна допомога країнами НАТО Україні після початку повномасштабного вторгнення РФ.

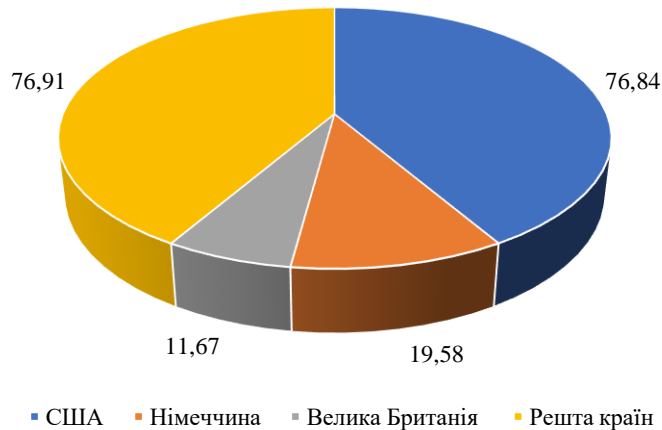


Рисунок 2.4 – Економічна допомога країн НАТО Україні після початку повномасштабного вторгнення РФ, млрд. дол. США

Джерело: складено автором на основі [47]

Після повномасштабного воєнного вторгнення РФ в Україну наша країна отримала економічну допомогу від країн Альянсу на загальну суму 185 млрд. дол. США. Найбільші внески зроблено США (76,84 млрд. дол. США), Німеччиною (19,58 млрд. дол. США) та Великою Британією (11,67 млрд. дол. США).

Таким чином, сфокусуємо увагу на експортно-імпортних відносинах України саме з цими країнами, які є учасницями НАТО (рис. 2.5).

Отже, незважаючи на те, що США є найбільшим донором економічної допомоги Україні після початку повномасштабного вторгнення РФ, найбільш активні зовнішньоекономічні відносини Україна має з Німеччиною про що свідчать обсяги експорту та імпорту. В 2022 році Україна експортувала в Німеччину товарів на суму 2866,4 млн. дол. США, а імпортувала з Німеччини – на суму 6284,4 млн. дол. США, тобто імпорт з Німеччини перебільшує експорт більше ніж у 2 рази, що свідчить про від’ємне зовнішньоторговельне сальдо України у торгівлі з даною країною.

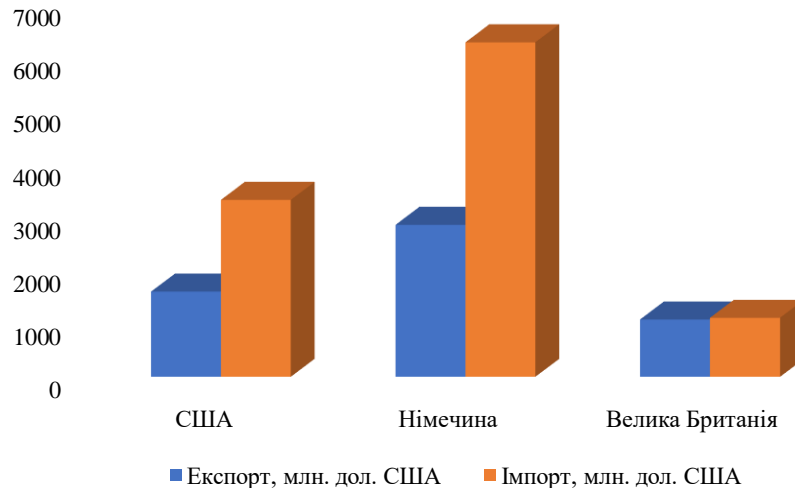


Рисунок 2.5 – Зовнішня торгівля України з деякими країнами НАТО в 2022 р., млн. дол. США

Джерело: складено автором на основі [47]

Стосовно зовнішньої торгівлі України з США, тут також спостерігається від’ємне сальдо, однак різниця між експортом та імпортом не настільки значна, як у торгівлі з Німеччиною. В 2022 році експорт в США склав 1610,5 млн. дол. США, а імпорт з США – 3333,3 млн. дол. США.

Щодо експорту-імпорту з Великою Британією, в 2022 році експорт майже дорівнював імпорту із незначним перевищенням імпорту: експорт склав 1083,2 млн. дол. США, а імпорт – 1115,2 млн. дол. США.

В цілому стосовно експортно-імпортних відносин України з країнами НАТО зробимо такі висновки. Серед країн, які на сьогоднішній день є країнами – учасницями Північно-Атлантичного Альянсу найбільшу економічну допомогу здійснюють США, Німеччина та Велика Британія. Щодо зовнішньої торгівлі, найбільш активно Україна співпрацює з Німеччиною, про що свідчать статистичні дані Державної служби статистики України.

Згідно з даними міністерства економіки Німеччини, за перші три квартали 2023 року федеральний уряд підтримав експорт в Україну військової техніки на суму 3,3 млрд. євро, що робить Україну найбільшим одержувачем німецького озброєння. Німеччина передала Україні новий пакет допомоги, який включає

партію боєприпасів та додаткову військову техніку. Список поставленого опублікувала прес-служба німецького уряду. Так, протягом 4 кварталу 2023 року Німеччина передала Україні: 3 840 артилерійських боєприпасів калібру 155 мм; 250 комплектів обладнання з вибухівкою (призначення не уточнюється); 2 автомобілі для прикордонної служби; одну мобільну антенно-щоглову систему; 25 лазерних далекомірів; 5 систем виявлення дронів; 4 тягача 8x8 NH81 і напівпричепи до них; 8 вантажівок Zetros; 3 неназваних автомобіля загальної категорії (вантажівки, мікроавтобуси, всюдиходи); 15 снайперських гвинтівок HLR 338 і 60 тисяч патронів до них. В 2024 році Німеччина також планує здійснювати допомогу Україні, однак список поставок наразі не розкривається

2.3 Аналіз підтримки українського оборонного комплексу країнами НАТО після повномасштабного вторгнення РФ

Як вже зазначалося, Україна співпрацює з НАТО в рамках декількох програм. Програма «Партнерство заради миру» (ПЗМ) є механізмом співпраці НАТО з країнами-партнерами, яке базується на практичному співробітництві та відданості демократичним цінностям. Метою даної програми є сприяння реформам, підвищення стабільності, зменшення загрози міжнародній безпеці, створення міцних відносин у сфері безпеки між країнами-партнерами та блоком НАТО, а також між партнерами.

Офіційною основою даної програми є Рамковий документ, який був оприлюднений НАТО в 1994 році, одночасно із запрошенням зацікавлених стейкхолдерів до участі в Програмі. Документом зазначено зобов'язання країн-членів НАТО проводити консультації з країнами-партнерами, які вбачають пряму загрозу територіальній цілісності, політичній незалежності та безпеці. Держава-партнер у свою чергу дає гарантії та зобов'язання підтримувати засади демократичних цінностей, принципи міжнародного права, виконувати зобов'язання відповідно до Статуту ООН, Загальної декларації прав людини, Гельсінського заключного акту та міжнародних угод стосовно роззброєння та

контролю над озброєннями, утримуватися від загрози сили або використання сили проти інших країн, поважати існуючі кордони, вирішувати спори мирними шляхами. Країна-учасник Програми ПЗМ бере на себе зобов'язання сприяти підтримувати «прозорість» національного оборонного планування та створення оборонного бюджету, встановити демократичний контроль над збройними силами та збільшувати потенціал спільних з НАТО дій в миротворчих і гуманітарних операціях.

Наразі Україна бере участь в таких механізмах ПЗМ: процес планування та оцінка сил (ППОС); концепція оперативних можливостей (КОМ); політико-військових рамки участі партнерів в операціях з підтримання миру при підтримці НАТО; спільні з НАТО навчання, у тому числі з врегулювання кризових ситуацій; співробітництво у галузі озброєнь, протиповітряної оборони, управління повітряним рухом та обмін даними про повітряну обстановку; індивідуальна програма партнерства (ІПП); плани дій партнерства щодо розбудови оборонних інституцій; програмі удосконалення військової освіти (DEEP); програма професійного розвитку цивільного персоналу; політика трастових фондів партнерства; ініціатива НАТО з розбудови прозорості, доброчесності, відкритості та запобігання проявів корупції (Ініціатива VI); програмі НАТО «Наука заради миру та безпеки»; співробітництво у галузі реагування на надзвичайні ситуації цивільного характеру.

З 2014 року після незаконної анексії Криму Росією, співпраця України з НАТО в критичних сферах активізувалась. Після повномасштабного вторгнення РФ у 2022 році НАТО та країни Альянсу надали Україні безпрецедентний рівень підтримки.

З 2014 року існує розбіжність у поглядах НАТО та України на пріоритети оборонної реформи, що призвело до розчарування з обох сторін. НАТО оцінило анексію Криму як серйозну загрозу європейській і трансатлантичній безпеці. Альянс рішуче засудив дії РФ та запропонував рішучу підтримку Україні. Проте погляд НАТО на фундаментальну траєкторію співпраці з Україною в сфері оборонної реформи суттєво не змінився внаслідок російської агресії [42].

Широкомасштабна програма оборонної реформи, оголошена Києвом у 2015 році та рішуче підтримана НАТО, призвела до серйозних покращень можливостей та оперативної сумісності українських збройних сил. Сам альянс сьогодні описує свої відносини з Україною як одне зі своїх «найсуттєвіших» партнерств. Після анексії Криму НАТО значно активізувала цю співпрацю, прийнявши Комплексний пакет допомоги, що включає 16 проектів з розбудови потенціалу та Трастові фонди, погоджені на саміті НАТО у 2016 році [42].

У червні 2017 року Верховна Рада ухвалила закон про відновлення членства в НАТО як стратегічної мети зовнішньої політики та політики безпеки. У 2019 році набула чинності відповідна зміна до Конституції України. У вересні 2020 року Президент Володимир Зеленський схвалив нову Стратегію національної безпеки України, яка передбачає розвиток особливого партнерства з НАТО з метою членства в НАТО. У вересні 2022 року, після незаконної спроби анексії території України Росією, Україна повторила свій запит на членство в НАТО. На Вільнюському саміті 2023 року члени Альянсу підтвердили своє зобов'язання щодо того, що Україна стане членом НАТО. Визнаючи підвищення оперативної сумісності України та значний прогрес у проведенні реформ, вони вирішили, що шлях України до повної євроатлантичної інтеграції вийшов за межі необхідності в Плані дій щодо членства. Члени Альянсу продовжуватимуть підтримувати та переглядати прогрес України щодо оперативної сумісності, а також додаткові демократичні реформи та реформи сектору безпеки, необхідні на її шляху до майбутнього членства. Міністри закордонних справ країн НАТО регулярно оцінюватимуть прогрес за допомогою адаптованої Річної національної програми. НАТО зможе надіслати Україні запрошення приєднатися до Альянсу, коли члени Альянсу погодяться і будуть виконані умови [40].

За оцінками Дослідницької служби Конгресу США, від початку конфлікту в 2014 році до кінця жовтня 2021 року США надали Україні понад 2,5 мільярда доларів допомоги в галузі безпеки. Ця цифра включає кілька пакетів військової допомоги, оголошених адміністрацією Байдена за перші шість місяців

перебування на посаді, включно з оборонною летальною зброєю, «щоб дозволити Україні ефективніше захищатися від російської агресії» [43].

Наразі США є найбільшим постачальником військової допомоги Україні. Країною виділено 43,7 млрд дол. з початку роботи адміністрації Байдена. Будучи другим за величиною донором Великобританія наразі виділила 4,6 млрд. фунтів стерлінгів на військову допомогу Україні. Британія також проводить навчальну програму, яка передбачає навчання 30000 українських військових до кінця 2023 р.

НАТО висловлює чітку позицію щодо підтримки України, але, зважаючи на те, що Україна не є членом Альянсу, а тому не є учасником положення про взаємну допомогу, війська НАТО не будуть розміщуватися на території України [41].

На саміті НАТО 2022 року в Мадриді члени Альянсу погодилися зміцнити Комплексний пакет допомоги (САР) і надати ще більше підтримки Україні. Посилена САР включає ініціативи щодо надання Україні негайної, короткострокової, нелетальної військової допомоги, а також структури для посилення довгострокової підтримки НАТО. Після Мадридського саміту країни-члени Альянсу та партнери виділили понад 500 мільйонів євро на САР. У рамках Трастового фонду САР Ukraine з лютого 2022 року НАТО реалізує проекти, що надають підтримку в багатьох сферах, зокрема: бойовий пайок, паливні засоби (включаючи реактивне паливо), черевики армійські, медичне приладдя (включаючи аптечки першої допомоги та фармацевтичні препарати), військово-учбово-тренувальне обладнання, хімічні, біологічні, радіологічні та ядерні (ХБРЯ) детектори та захист, обладнання для знешкодження вибухонебезпечних предметів (EOD), обладнання для боротьби з дронами та посилений супутниковий зв'язок [40].

Великобританія, Швеція, Норвегія, Нідерланди, Данія, Ісландія та Литва внесли до Міжнародного фонду для України 770 мільйонів фунтів стерлінгів. Результати першого раунду закупівель були оголошені в лютому 2023 року і включали боєприпаси, безпілотники, засоби ППО та радіоелектронної боротьби.

У серпні 2022 року Міністерством оборони Великобританії було виділено 250 мільйонів фунтів стерлінгів, а в червні 2023 року – ще 250 мільйонів фунтів стерлінгів [43].

На рис. 2.6 наведено обсяги військової допомоги Україні по 2022 рік включно.

Найбільшу частку серед зброї поставленої НАТО Україні займають артилерійські системи (4%), але незважаючи на це потреба залишається великою, оскільки в Україні доволі мала кількість снарядів до артсистем калібром 122/125 мм. Перехід на САУ розпочався в квітні 2022 року, коли за пів року Україна отримала близько 400 гаубиць калібром 105/155 мм, половину з яких передали США (у загальному підсумку для США це становить близько 2%). Також значні поставки артилерійських систем були від Чехії (передала 30% артилерії), Великобританії (передала 20% із усіх своїх артсистем). Серед поставленої артилерії домінували броньовані машини (720 одиниць або 0,8% від озброєння НАТО (90000 одиниць)), на другому місці САУ та гаубиці – 430 одиниць (4% від 10600 одиниць), на третьому – РСЗВ та ОТРК – 95 одиниць або 5% (усього наявно в країн НАТО 1870 одиниць).



Рисунок 2.6 – Обсяги військової допомоги Україні

Джерело: побудовано автором на основі даних [44]

Частка поставленої бронетехніки становить 1,2% або 2330 бронемашин із наявних 195000 у членів Альянсу. Найбільшим постачальником також є США, які передали більше 1140 одиниць, що становить 0,7% їхньої бронетехніки. Також значну частку передали Чехія (близько 15%), Польщі і Литва (більше 10% власної бронетехніки). Серед даного виду техніки домінували БТР – 700 одиниць або 2,1% від 34000, які є на озброєнні в країн НАТО, другу позицію обіймають танки – 320 одиниць (1,8%, що є в Альянсі), третю – БМП – 250 одиниць із 13200, що є в країн Альянсу (1,9%).

Найменше Україна одержала авіації, яка є особливо необхідною у зв'язку з переважанням ворога в повітряному просторі. Усього поставлено 18 літаків і 40 вертольотів. Останні поставляли США, Словаччина, Латвія і Чехія. Частка поставлених літаків становить всього 0,4% і вертольотів 0,7% від наявної в країн альянсу авіації,

Детальніше зупинимося на постачальниках. Основним постачальником усієї зброї є США (рис. 2.7, 2.8).



Рисунок 2.7 – Зброя, передана Україні США

Джерело: побудовано автором на основі даних [44]

По 2022 року включно США не поставляли Україні танки, БМП, колісну техніку, САУ та літаки. Частка поставлених БТР становить 2,4% або 440 одиниць із наявних у Штатах 18550. Також передано 700 одиниць броньованих машин, що становить 1% із наявного озброєння; 178 гаубиць із 2151 одиниці (0,8%); 38

РСЗВ та ОТРК (найбільше у відсотковому співвідношенні до наявної техніки – 4,8%); 20 вертольотів (0,5%). Загалом США передали 1376 одиниць, що становить 0,9% всієї наявної на озброєнні важкої техніки.

Після США найбільшим постачальником важкого озброєння в натуральному вираженні є Польща (395 одиниць), а у відсотковому відносно загальної кількості наявних систем – Чехія (19,4%). Також до найбільших постачальників у натуральних показниках можна віднести Великобританію (182 одиниці), Чехію (173 одиниці). За часткою переданої кількості до загальної також відносяться Словаччина (17,5%), Латвія (13,2%), Норвегія (8,5%) і Великобританія (8,4%).



Рисунок 2.8 – Зброя країн-членів НАТО, передана Україні

Джерело: побудовано автором на основі даних [44]

Аналіз показав, що не всі країни-члени НАТО передають Україні озброєння. Наприклад, Турецька компанія Bayraktar продає Україні БПЛА, а ВМС Кіпрі – бронетранспортери. При цьому Туреччина належить до найбільш озброєних країн Альянсу. Також значною кількістю техніки володіє Греція, зокрема й тими, що передають партнери Україні. Але дана країна не поспішає надавати будь які види озброєння навіть за умови компенсації їх Німеччиною. Румунія володіє найбільшою кількістю MLRS M270 в Європі (54 одиниці), але

жодної не передала Україні, а обмежується лише поставками стрілецької зброї і боєприпасів.

Для аналізу оборонних можливостей НАТО досліджено основні показники в даній сфері. Зокрема проведено кореляційно-регресійний аналіз залежності витатків на оборону країн-членів Альянсу від вартості експорту державами озброєнь, витатків на військове обладнання, інфраструктуру, персонал та від чисельності військового персоналу. Витатки на оборону виступають результуючим показником (y). Факторами виступають вартість експорту державами озброєнь (x_1), витатки на військове обладнання (x_2), витатки на військову інфраструктуру (x_3), витатки на військовий персонал (x_4), чисельність військового персоналу (x_5) (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 – Основні показники оборонної сфери країн НАТО

Рік	Витатки на оборону, млрд дол. (y)	Фінансова вартість експорту державами озброєнь, млрд дол. (x_1)	Витатки на військове обладнання, млрд дол. (x_2)	Витатки на військову інфраструктуру, млрд дол. (x_3)	Витатки на військовий персонал, млрд дол. (x_4)	Військовий персонал, тис. осіб (x_5)
2014	943,22	164,5	220,8	18,8	382,7	3229
2015	895,68	126,5	208,5	15,7	365,0	3125
2016	911,65	134,6	210,2	14,5	424,9	3090
2017	918,04	167,6	217,7	15,5	404,9	3163
2018	972,42	232,3	241,8	17,0	412,8	3210
2019	1052,56	291,4	281,5	18,7	434,2	3213
2020	1096,60	213,0	300,2	19,0	448,7	3243
2021	1153,64	208,7	314,7	20,0	470,8	3247
2022	1175,22	202,7	315,1	23,5	468,2	3315

Джерело: складено автором за даними [48; 49]

Для визначення сили взаємозв'язку між факторними й результуючою ознаками побудовано матрицю парних коефіцієнтів кореляції (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Матриця парних коефіцієнтів кореляції

	y	x_1	x_2	x_3	x_4	x_5
x_1	0,578126436	1				
x_2	0,991078594	0,642254147	1			
x_3	0,88820048	0,466803663	0,844143642	1		
x_4	0,895193006	0,518319235	0,888501675	0,657170962	1	
x_5	0,84956807	0,564072921	0,823060467	0,952484493	0,615808816	1

Джерело: складено автором на основі розрахунків

За даними табл. 2.3 встановлено, що найбільший вплив на розмір видатків на оборону мають видатки на військове обладнання (0,991078594), найменший – експорт озброєння (0,578126436). При цьому всі факторні ознаки характеризуються наявністю сильного зв'язку із результируючою оскільки усі фактори мають значення лінійного коефіцієнта кореляції більше 0,5. Зважаючи на те, що між факторними ознаками присутня мультиколінеарність, для побудови лінійної регресії буде використано фактор x_2 (табл. 2.4).

Таблиця 2.4 – Регресійна статистика

Показник	Значення
R	0,991078594
R-квадрат	0,98223678
Нормований R-квадрат	0,979699177
Стандартна помилка	15,46243565
Спостереження	9

Джерело: складено автором на основі розрахунків

Відповідно до табл. 2.4 коефіцієнт детермінації R-квадрат = 0,98223678, тобто 98,22% результируючої варіації пояснюється варіацією визначених факторних ознак. Відповідно вони суттєво впливають на видатки на оборону й їх включення в рівняння регресії є об'єктивно виправдане.

У табл. 2.5 відображено дисперсійний аналіз.

Таблиця 2.5 – Дисперсійний аналіз

	Df	SS	MS	F	Значимість F
Регресія	1	92544,01661	92544,01661	387,0726931	0,000000219
Залишок	7	1673,608415	239,0869164		
Підсумок	8	94217,62502			

Джерело: складено автором на основі розрахунків

На основі визначених у табл. 2.5 даних встановлено, що за критерієм Фішера рівень f табличне = 0,000000219 значно менше $F = 387,0726931$, тобто дана модель є надійною.

У табл. 2.6 представлено розрахункові значення коефіцієнтів регресії.

Таблиця 2.6 – Розрахункові значення коефіцієнтів регресії

Показники	Коефіцієнти	Стандартна помилка	t-статистика	P-Значення	Нижня межа 95%	Верхня межа 95%
У	410,674419	31,05718759	13,22316831	0,000003307	337,2358399	484,1129978
x ₁	2,34709380	0,119298279	19,67416309	0,000000219	2,064998198	2,629189407

Джерело: складено автором на основі розрахунків

Стандартні помилки показника (x₁ = 0,119298279) менше стандартної помилки (15,46243565). Розрахований рівень значущості $\alpha = 0,000000219 < 0,05$ підтверджує значимість R². Побудована на основі даних табл. 2.6 модель має наступний вигляд:

$$y = 410,674419 + 2,34709380x_1 \quad (2.1)$$

$$R^2 = 0,982 \quad (2.2)$$

Для підтвердження достовірності аналізу побудовано графік нормального розподілу (рис. 2.9).

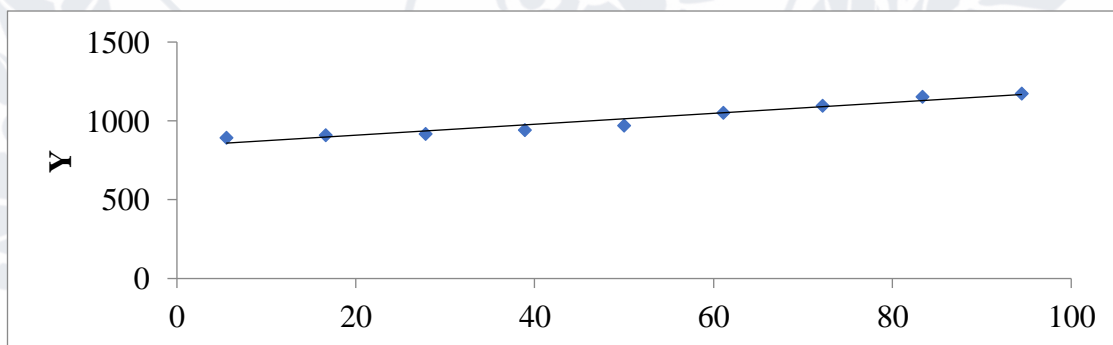


Рисунок 2.9 – Графік нормального розподілу

Джерело: побудовано автором на основі розрахунків

Оскільки розкид значень невеликий, можна констатувати, що отримана модель є досить точною.

На Вільнюському саміті 2023 року члени Альянсу погодилися продовжити розвиток CAP у багаторічну програму допомоги Україні на основі сталого та

передбачуваного фінансування. Надана допомога допоможе відновити український сектор безпеки та оборони, а також продовжить перехід України до повної оперативної сумісності з НАТО, включно з переходом від радянських часів до стандартів, навчання та доктрин НАТО. Члени Альянсу також допомагатимуть Україні в подоланні фізичних і соціальних наслідків війни, включаючи підтримку в розмінуванні та скоординовану медичну допомогу. НАТО та Україна також працюватимуть разом над уроками, отриманими з війни.

Важливо зосередити увагу не тільки на допомозі НАТО Україні, а і діям України на шляху до членства в НАТО. Головним пріоритетом України має бути модернізація внутрішньої політики, реформування політичних, економічних і військових сфер, владних структур і приватного сектору. Необхідно зосереджуватися на досягненнях, а не очікуваннях. Україна щодня на полі бою демонструє свою цінність для колективної безпеки НАТО, але важливо також наголошувати, які конкретні навички, наприклад використання безпілотники, проведення розвідки, спостереження допоможуть у військовому розвитку НАТО. Також важливо підтримувати міцні дипломатичні стосунки з країнами НАТО. Після закінчення війни Україна може стати центром знань і практичного досвіду з військової діяльності в Європейському регіону.

Висновки до розділу 2

Отже, сучасний стан оборонної промисловості України є важливим аспектом національної безпеки та геополітичної ситуації в регіоні, особливо в умовах військових дій в країні. Важливими аспектами аналізу є виробництво, експорт, інновації та співпраця з іноземними партнерами. Ось деякі ключові аспекти сучасного стану оборонної промисловості України.

Україна має значний потенціал виробництва оборонної та військової техніки. Її виробники спеціалізуються на різних типах зброї, від стрілецької до танків і ракетних систем. Також вона є однією з найбільших світових експортерів

озброєння та військової техніки. Іноземні замовники включають країни Східної та Південної Європи, Близького Сходу та Азії.

Україна намагається розвивати інновації в оборонній галузі та модернізувати свої оборонні підприємства. Це включає в себе створення нових військових технологій і зброї. Періодично Україна імпортує окремі компоненти та технології для виробництва своєї оборонної техніки. Ця залежність може становити загрозу національній безпеці.

Визначено, що Україна активно співпрацює з іншими країнами та міжнародними організаціями в галузі оборони та безпеки. Ця співпраця включає участь в міжнародних військових вправах, обмін досвідом та технологіями.

Повномасштабне воєнне вторгнення РФ в Україну впливає на оборонну промисловість. З одного боку, це призводить до збільшення обсягів замовлень військової техніки для українських сил. З іншого боку, це може викликати суперечності та обмеження у співпраці з іноземними партнерами.

Оборонна промисловість України грає важливу роль у забезпеченні національної безпеки та геополітичній стабільності в регіоні. Проте вона також стикається з численними викликами і питаннями, такими як модернізація, імпортні залежності та геополітичні фактори.

Незважаючи на те, що США є найбільшим донором економічної допомоги Україні після початку повномасштабного вторгнення РФ, найбільш активні зовнішньоекономічні відносини Україна має з країнами Європи.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ НАТО

3.1 Проблеми співпраці України з країнами НАТО

З початку російсько-українського конфлікту НАТО зайняло чітку позицію щодо підтримки суверенітету та територіальної цілісності України в межах своїх міжнародно визнаних кордонів. Альянс засудив, і з тих пір багато разів заявляв, що вони не визнають російську «анексію» Криму в березні 2014 року. Країни НАТО також засудили окупацію Росією сходу України, викликану її військовим втручанням та підтримкою бойовиків. Альянс зупинив практичну цивільну та військову співпрацю з Росією, залишаючи політичні та військові канали комунікації відкритими. З тих пір послы країн-членів НАТО дотримуються твердої позиції щодо територіальної цілісності та суверенітету України.

НАТО підтримало врегулювання конфлікту на Сході України дипломатичними інструментами. Підтримано Мінські угоди та прийняття Пакету заходів щодо їх запровадження у лютому 2015 року. Союзники зазначили, що підписанти Мінських угод несуть відповідальність за дотримання зобов'язань, які вони підписали. Відповідальність РФ є значною, тому вона має припинити дестабілізацію Східної України та вивести свої сили та військову техніку з України.

Союзники також взяли зобов'язання на себе підтримати зусилля уряду України уряду стосовно здійснення реформ для задоволення бажань українського народу, щоб Україна закріпилася серед європейських демократій.

Паралельно з політичною підтримкою України НАТО суттєво активізувало свою практичну допомогу Україні. Після незаконної анексії Криму з боку РФ міністри закордонних справ країн-членів НАТО домовилися про заходи стосовно посилення спроможності України забезпечити національну безпеку. Вони також вирішили продовжувати розвивати практичну підтримку

України, виходячи із значного посилення наявних програм співпраці, а також розробки нових програм.

НАТО на регулярній основі проводить саміти, де обговорюються інструменти допомоги Україні. Це важливі події, на яких лідери країн-членів НАТО обговорюють різні аспекти співпраці і партнерства з Україною. Нижче наведено деякі з найважливіших самітів НАТО, на яких обговорювалися питання, пов'язані з Україною.

Варшавський саміт 2016 року. На цьому саміті було прийнято рішення про посилення партнерства між Україною та НАТО. Також було оголошено підтримку України в контексті її реформи оборони та безпеки.

Брюссельський саміт 2018 року. На цьому саміті було підтверджено подальшу підтримку України і прийнято рішення щодо зміцнення обороноздатності України та партнерського співробітництва з НАТО.

Лондонський саміт 2019 року. Під час цього саміту обговорювалася підтримка України в контексті її післяконфліктного відновлення, а також підвищення безпеки в Чорному морі.

Брюссельський саміт 2021 року. На цьому саміті країни НАТО обговорювали співпрацю з Україною, включаючи підтримку України в контексті військової допомоги та безпекового співробітництва.

Вільнюський саміт 2023 року. Лідери держав-членів НАТО зустрілися у Вільнюсі, коли РФ продовжує незаконну війну проти України, суттєво підірвавши євроатлантичну та світову безпеку. За цих обставин держави-члени Альянсу зміцнили стримування і оборону НАТО, ухваливши нові плани з метою протистояння основним загрозам безпеці Альянсу: РФ і тероризму. Держави-члени Альянсу поновили зобов'язання щорічно витратити на оборону мінімум 2% національного ВВП, а також ухвалили План дій у галузі виробництва оборонної продукції з метою пришвидшення спільних закупівель, підвищення сумісності і створення інвестиційних та виробничих потужностей. Лідери держав-членів НАТО ухвалили програму допомоги Україні, провели інавгураційне засідання Ради Україна – НАТО, а також знову підкреслили, що

Україна стане членом НАТО, коли держави - члени Альянсу погодяться і будуть виконані умови щодо вступу. Лідери держав - членів НАТО звернули увагу на Китай і виклики, які він кидає існуючому міжнародному порядку. Також вони зустрілися з лідерами Австралії, Японії, Нової Зеландії та Південної Кореї, а також ЄС з метою обговорення глобальних викликів безпеці та наслідків цих викликів для міжнародної безпеки. Держави - члени Альянсу привітали Фінляндію, яка вперше взяла участь у саміті Альянсу як країна - член НАТО, і очікуватимуть на вступ до лав Альянсу Швеції після того, як Туреччина погодила ратифікувати протокол щодо інтеграції Швеції до НАТО.

Саміти НАТО щодо України є важливими моментами для обговорення партнерства та підтримки України в різних аспектах безпеки та оборони. Ці події визначають стратегію співпраці між Україною та НАТО та встановлюють спільні завдання та підходи до вирішення викликів та загроз.

Таким чином, співпраця України з країнами НАТО має важливе стратегічне значення для безпеки і стабільності в регіоні та в Європі загалом. Проте, існують різні проблеми та виклики, які можуть впливати на цю співпрацю. Деякі з найважливіших проблем включають такі (табл. 3.1).

Таблиця 3.1 – Проблеми співпраці України з НАТО

Проблемне питання	Коротка характеристика
<i>1</i>	<i>2</i>
Територіальні конфлікти	Однією з основних проблем є конфлікт в Україні на сході країни, де триває війна з проросійськими повстанцями та російським втручанням. Цей конфлікт створює значні виклики для співпраці України з НАТО, оскільки деякі країни-члени альянсу мають різні підходи до підтримки України і реагують на цей конфлікт різним чином
Внутрішні реформи	Україна веде процес реформ в армії та безпеці, щоб відповідати стандартам НАТО. Проте, цей процес не завжди просувається на швидкій темп, і іноді існують проблеми з корупцією та неефективністю, які можуть гальмувати співпрацю
Підтримка НАТО	Хоча Україна отримує підтримку від багатьох країн-членів НАТО, існують і країни, які публічно не підтримують членство України в альянсі, і це може ускладнювати процес приєднання до НАТО

Продовження таблиці 3.1

1	2
Геополітичні фактори	Співпраця України з НАТО також залежить від геополітичних факторів, таких як відносини між Росією та Заходом, а також інші геостратегічні інтереси країн-членів альянсу. Ці фактори можуть впливати на рішення щодо розширення НАТО
Соціальна підтримка	Україна також стикається з певним рівнем суспільного супротиву від окремих груп населення стосовно співпраці з НАТО, що може становити внутрішні виклики для проведення необхідних реформ та ініціатив

Джерело: складено автором

Для НАТО є важливою взаємосумісність між збройними силами держав-членів є важливою для того, щоб вони могли легко розуміти один одного та ефективно діяти разом на полі бою. Таким чином, військову сумісність між членами часто називають однією з важливих передумов для вступу України в НАТО. Навіть сьогодні, після того, як українська армія продемонструвала свої найкращі можливості, скептики все ще висловлюють занепокоєння, що українська військова система не відповідає стандартам НАТО.

Станом на 1 червня 2023 року Україна імплементувала в законодавство 282 стандарти НАТО, що становить 25% від існуючих стандартів. До повномасштабного вторгнення Росії впровадження стандартів НАТО в Україні стосувалося лише оперативної (планування, проведення військових дій) та адміністративної (термінологія, військові звання) сфери. Масове постачання західної зброї в Україну започаткувало приєднання України до НАТО у матеріальній сфері. У 2022 році Україна стала третім у світі імпортером зброї, основними постачальниками якої є країни НАТО: США (35%), Польща (17%), Німеччина (11%), Великобританія (10%) і Чехія (4,4%) [50]. Справедливо сказати, що придбання різних типів обладнання з 29 держав не обов'язково забезпечує покращену оперативну сумісність України з НАТО. Ця мета буде досягнута, коли оборонна промисловість України перейде на виробництво зброї та військової техніки за стандартами НАТО.

Важливим кроком України на шляху до НАТО є оборонна закупівельна реформа, яку Україні вдалося офіційно оформити у 2020 році, коли було

прийнято відповідний закон, що передбачає низку позитивних змін у системі оборонних закупівель в Україні. Реалізація нового закону мала сприяти конкуренції та зменшити ризик корупції в оборонних закупівлях шляхом зменшення секретності та заміни старої системи державного замовлення моделлю вільного ринку. Однак подальше впровадження реформи, як-от розробка необхідних підзаконних актів Міністерством стратегічних галузей промисловості та створення головного реєстру постачальників оборонної продукції, було перервано початком війни у 2022 році. Повномасштабне вторгнення Росії призупинило реформу, оскільки зі зрозумілих причин безпеки уряд повністю засекретив оборонні закупівлі. На початку вторгнення така секретність допомогла, наприклад, забезпечити захист складів оборонної продукції, а також військового персоналу від російських ударів, але це також знизило прозорість закупівель. Для забезпечення часткової прозорості парламент новий закон, який зобов'язує Міністерство оборони публікувати інформацію про договори про закупівлі на сайті Prozorro (тендерна платформа України).

Якщо аналізувати досвід Швеції та Фінляндії, які нещодавно стали членами Альянсу, можна побачити, що дані країни активно співпрацювали з країнами НАТО в оборонній промисловості ще до моменту вступу. Підтвердженням цього є двосторонні оборонні угоди з партнерами. Україна поки що доволі слабо розвиває даний напрям співпраці, хоча він може пришвидшити інтеграцію.

Україна володіє великим досвідом у сфері протидії гібридним та кібератакам ще з 2014 року. Даний напрям міг би стати доволі вагомим у співпраці з Альянсом та пришвидшити вступ.

Незважаючи на ці проблеми, співпраця України з НАТО продовжує розвиватися, і Україна виражає бажання стати членом альянсу. Багато країн-членів НАТО підтримують цей процес та надають підтримку Україні в різних формах.

Стратегічною метою України є курс на набуття членства в Альянсі. Виходячи з довгострокової цілі інтеграції до загальноєвропейської системи безпеки, Україна буде поглиблювати співробітництво з Організацією Північноатлантичного Альянсу з метою досягнення критеріїв, необхідних для отримання членства у даній організації.

Україна прагне до зміцнення політичного діалогу з НАТО з метою зміцнення довіри та підвищення обізнаності з усіх безпекових питань, які становлять спільний інтерес, у тому числі з використанням можливостей Платформи Україна - НАТО з дослідження досвіду гібридної війни. Політичний діалог й надалі буде розвиватися в межах Комісії Україна - НАТО відповідно до Орієнтовного плану заходів у рамках Комісії Україна - НАТО, а також інших механізмів, що визначені у спільних документах.

Україна буде розвивати практичне співробітництво з НАТО з метою максимального залучення консультативної, практичної та матеріально-технічної підтримки НАТО для реформування національної безпеки і оборони відповідно до стандартів Альянсу. Місія України при НАТО забезпечує постійний зв'язок України з Організацією Північноатлантичного Альянсу. Збройні Сили України забезпечують проходження служби офіцерами на посадах штабних елементів партнерства військової структури НАТО.

Протягом січня-травня 2023 року учасники Центру "Нова Європа" здійснили на підтримку України низку візитів до Франції, Італії, Німеччині та Нідерландів, а також до США (переважно за підтримки МФ "Відродження"). П'ятнадцять років тому на Бухарестському саміті НАТО саме США запропонували надання Україні Плану дій щодо членства. Однак сьогодні Вашингтон займає жорстку позицію щодо недоречності участі України в НАТО в найближчій перспективі. На дану позицію не вплинуло і повномасштабне вторгнення РФ.

Найбільш можливою причиною – нарівні з можливістю подальшої ескалації – є втрата Україною позиції нейтралітету. Тобто, на думку окремих

експертів, нейтралітет України міг би бути компромісом з боку Києва за столом перемовин і таким чином прискорити завершення війни.

Одночасно у багатьох європейських країнах ставлення до питання членства України в НАТО під впливом повномасштабного вторгнення РФ зазнало змін.

Найбільш помітно це у Франції, яка у 2008 році з Німеччиною заблокувала надання Плану дій стосовно членства України в НАТО на саміті в Бухаресті. Так само і Німеччина, на думку провідних безпекових експертів ФРН, не буде опонувати запрошенню України до НАТО, якщо воно отримає підтримку з боку США.

Щодо України, з її боку важливо доносити сигнали про неможливість повернення до нейтралітету та про його повне несприйняття в українському суспільстві. Україна сьогодні також повинна працювати над розблокуванням питання можливості запрошення в НАТО до завершення війни. Насправді, запрошення не означає миттєвий вступ і може бути досить довгим процесом.

Стосовно тих або інших аргументів на користь запрошення та членства України в НАТО, досить перспективним аргументом в європейських країнах – зокрема, Італії, Німеччині й Нідерландах, є аргументи про гарантії безпеки для безпечного відновлення України.

У цьому контексті доречним була б підтримка західних інвесторів, які б хотіли брати участь у відновленні України. Позитивом для України є те, що на відміну від ситуації після 2014 року, з'явилося бачення, що без надання гарантій безпеки російська агресія буде продовжуватись. Відповідно, необхідні безпекові зобов'язання, які б зупинили агресію РФ.

Проте ті «безпекові зобов'язання», які сьогодні розглядаються США, Францією, Німеччиною, Британією з потенційним залученням всіх країн Великої сімки, а також окремих західних партнерів України (зокрема Польщі) є лише початковими кроками, щодо формування стабільної безпеки країни у майбутньому.

3.2 Перспективи посилення співробітництва України з країнами НАТО

З огляду на прагнення України інтегруватися до НАТО, на Бухарестському саміті у 2008 році держави - члени затвердили, що Україна стане членом Альянсу. Вони також вирішили, що наступним кроком на її шляху до вступу повинен стати План дій щодо членства (ПДЧ) – програма реформування у політичній, економічній, оборонній, ресурсній, безпековій і правовій сферах для країн-претендентів на вступ. У 2009 році було запроваджено Річну національну програму (РНП) як основний інструмент просування України до євроатлантичної інтеграції і запровадження відповідних реформ.

У період 2010 - 2014 рр. Україна дотримувалася політики позаблоковості, відмовившись від неї через російську агресію. У червні 2017 року Верховна Рада України ухвалила закон, відповідно до якого членство в НАТО було повторно оголошено стратегічною метою зовнішньої та безпекової політики країни. У 2019 році набула чинності відповідна поправка до Конституції України.

У вересні 2020 року Президент В. Зеленський ухвалив нову Стратегію національної безпеки України [45], яка забезпечує базис для розвитку особливого партнерства між Україною і НАТО, маючи на меті вступ України до Альянсу. У вересні 2022 року на фоні намагань РФ здійснити незаконну анексію українських земель, Україна знову висловила прохання про інтеграцію до НАТО.

На саміті НАТО у Вільнюсі у 2023 році держави - члени Альянсу підтвердили відданість майбутній інтеграції України до НАТО. Визнаючи, що Україна підвищила рівень оперативної сумісності з НАТО і досягла суттєвого поступу у запровадженні реформ, вони вирішили, що на шляху України до повної євроатлантичної інтеграції більше немає потреби у Плані дій щодо членства. Держави - члени Альянсу й надалі будуть підтримуватимувати Україну і будуть аналізувати її здобутки у досягненні оперативної сумісності, а також додаткових демократичних й безпекових перетворень, що є обов'язковою

умовою для інтеграції до НАТО. Міністри закордонних справ НАТО регулярно будуть поступ за допомогою адаптованої Річної національної програми. НАТО зможе запросити Україну інтегруватися до Альянсу, коли держави - члени погодяться і будуть виконані умови.

Отже, основними завданнями державної політики у сфері забезпечення державної безпеки є:

- розвиток потужностей суб'єктів системи забезпечення державної безпеки стосовно своєчасного попередження, виявлення зовнішніх та внутрішніх загроз національній безпеці України, запобігання й протидії таким загрозам;
- удосконалення контррозвідки, конституційного ладу, територіальної цілісності, оборонного, економічного та науково-технічного потенціалу, економічної безпеки, об'єктів критичної інфраструктури від впливу суб'єктів розвідувально-підривної діяльності;
- забезпечення дієвості контррозвідувального режиму в країні, усунення або локалізація причин і умов, які призводять до розвідувальної, терористичної, диверсійної та іншої діяльності суб'єктів розвідувально-підривної діяльності;
- системна протидія економічному тероризму як суспільно небезпечній діяльності, яка спрямована на дестабілізацію та завдання іншої шкоди економіці з метою досягнення політичних цілей, економічної вигоди або примушення органів державної влади, міжнародних організацій, юридичних або фізичних осіб вчинити певні дії або утриматися від їх учинення;
- поглиблення боротьби з тероризмом та організованою злочинністю, протидія руйнуванню державного апарату і місцевого самоврядування у зв'язку із поширенням системної корупції в державних органах;
- здійснення контррозвідувального забезпечення сфери забезпечення судочинства, органів правопорядку, відомств із контрольними повноваженнями з метою упередження формування позицій деструктивного впливу в інтересах закордонних держав та їх структур, а також організацій, окремих груп і осіб;

– проведення контррозвідувальних заходів із попередження, виявлення, запобігання і припинення протиправної діяльності спеціальних служб іноземних держав, організацій, груп (у тому числі фінансово-промислових груп, міжнародних ТНК та регіональних груп впливу) та осіб на шкоду національній безпеці, спрямованої на встановлення контролю над стратегічно важливими об'єктами критичної інфраструктури та деякими підприємствами, здійснення негативного впливу на їх стабільне та безпечне функціонування і розвиток;

– завершення створення, подальший розвиток й посилення спроможності національної системи кібербезпеки, оптимізація координації її суб'єктів з метою ефективної протидії кіберзагрозам у сучасному безпековому середовищі;

– активізація протидії спеціальним операціям, спрямованим на повалення конституційного ладу, порушення суверенітету й територіальної цілісності України, загострення суспільно-політичної ситуації в країні, підривної обороноздатності, й іншим проявам протиправної діяльності на шкоду національним інтересам України;

– попередження, виявлення і припинення злочинів проти національної безпеки, миру й безпеки людства, розповсюдження зброї масового ураження та інших злочинів, що становлять загрозу національній безпеці України, а також забезпечення безпеки державної таємниці і службової інформації;

– впровадження гармонізованих зі стандартами НАТО і ЄС механізмів функціонування системи забезпечення безпеки державної таємниці та службової інформації, що включає технічний та криптографічний захист інформації, з урахуванням трансформації безпекового простору України;

– нарощування технологічних потужностей суб'єктів забезпечення національної безпеки, прийняття на озброєння новітніх систем апаратних комплексів та спеціальних засобів;

– удосконалення державної охорони органів державної влади та визначених законом посадових осіб;

– забезпечення подальшого розвитку та покращення загальнодержавної системи захисту державного кордону, зокрема імплементації європейських стандартів прикордонної безпеки, скоординованої діяльності державних органів України і військових формувань для системного розвитку інтегрованого управління кордонами;

– посилення міграційного контролю на кордоні та в державі для забезпечення дотримання іноземцями та особами без громадянства законодавства України, автоматизація процесів надання адміністративних послуг іноземцям та особам без громадянства;

– створення ефективної системи обміну інформацією між суб'єктами забезпечення національної безпеки та запровадження механізмів доступу суб'єктів забезпечення національної безпеки до державних електронних інформаційних ресурсів та автоматизованих інформаційних та довідкових систем, реєстрів, банків даних;

– підвищення професійного рівня фахівців суб'єктів забезпечення національної безпеки;

– забезпечення належного рівня соціально-правового захисту спеціалістів суб'єктів забезпечення національної безпеки;

– удосконалення нормативно-правового забезпечення функціонування системи забезпечення національної безпеки, організаційних засад діяльності суб'єктів забезпечення національної безпеки, їх координації та взаємодії;

– запровадження дієвих механізмів взаємодії суб'єктів забезпечення національної безпеки із громадянським суспільством, зміцнення демократичного контролю і нагляду за діяльністю суб'єктів забезпечення національної безпеки;

– подальший розвиток міжнародної співпраці в безпековій сфері, у першу чергу з питань боротьби з тероризмом, кіберзлочинністю, нерозповсюдження зброї масового знищення та засобів її доставки, протидії легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом, та транснаціональній

організованій злочинності, а також з питань захисту об'єктів критичної інфраструктури та запровадження національної системи безпеки [45].

Оцінюючи перспективи довгострокової співпраці, слід відмітити, що на Вільнюському саміті у 2023 році держави-члени Альянсу погодили надати подальшого розвитку КПД, перетворивши її на багаторічну програму допомоги Україні і забезпечивши стале і передбачуване фінансування. Допомога, що надаватиметься, сприятиме відбудові структур безпеки і оборони України і подальшому досягненню Україною цілковитої оперативної сумісності з НАТО, включаючи перехід від радянських зразків до стандартів, підготовки і доктрин НАТО. Держави-члени Альянсу також допомагатимуть Україні долати фізичні і соціальні наслідки війни, включаючи підтримку у галузі розмінування і надання злагодженої медичної допомоги. НАТО і Україна також докладатимуть зусиль для узагальнення бойового досвіду

Поглиблення зовнішньоекономічних відносин України з країнами НАТО має значущі перспективи та вигоди для обох сторін. Можна виділити наступні напрями посилення співпраці України з країнами-членами НАТО (рис. 3.1):

1. Укладання торговельних угод. Україна може домовлятися про угоди про вільну торгівлю та інші торговельні угоди з окремими країнами НАТО. Це сприятиме збільшенню торгівлі товарами та послугами і зменшить тарифні бар'єри.

2. Розвиток інвестиційної привабливості. Україна може вдосконалити свою бізнес-середу та забезпечити надійний захист прав інвесторів. Це сприяє привабливості іноземних інвестицій та створенню сприятливих умов для розвитку підприємництва.

3. Україна може співпрацювати з країнами НАТО в реалізації інфраструктурних проєктів, таких як будівництво транспортних маршрутів, енергетичних і комунікаційних мереж. Це сприяє збільшенню торговельних потоків та економічній інтеграції. Співпраця у галузі наукових досліджень і розвитку може сприяти обміну передовими технологіями та інноваціями між

Україною та країнами НАТО. Це може допомогти підвищити якість виробництва і розвинути високотехнологічні галузі.

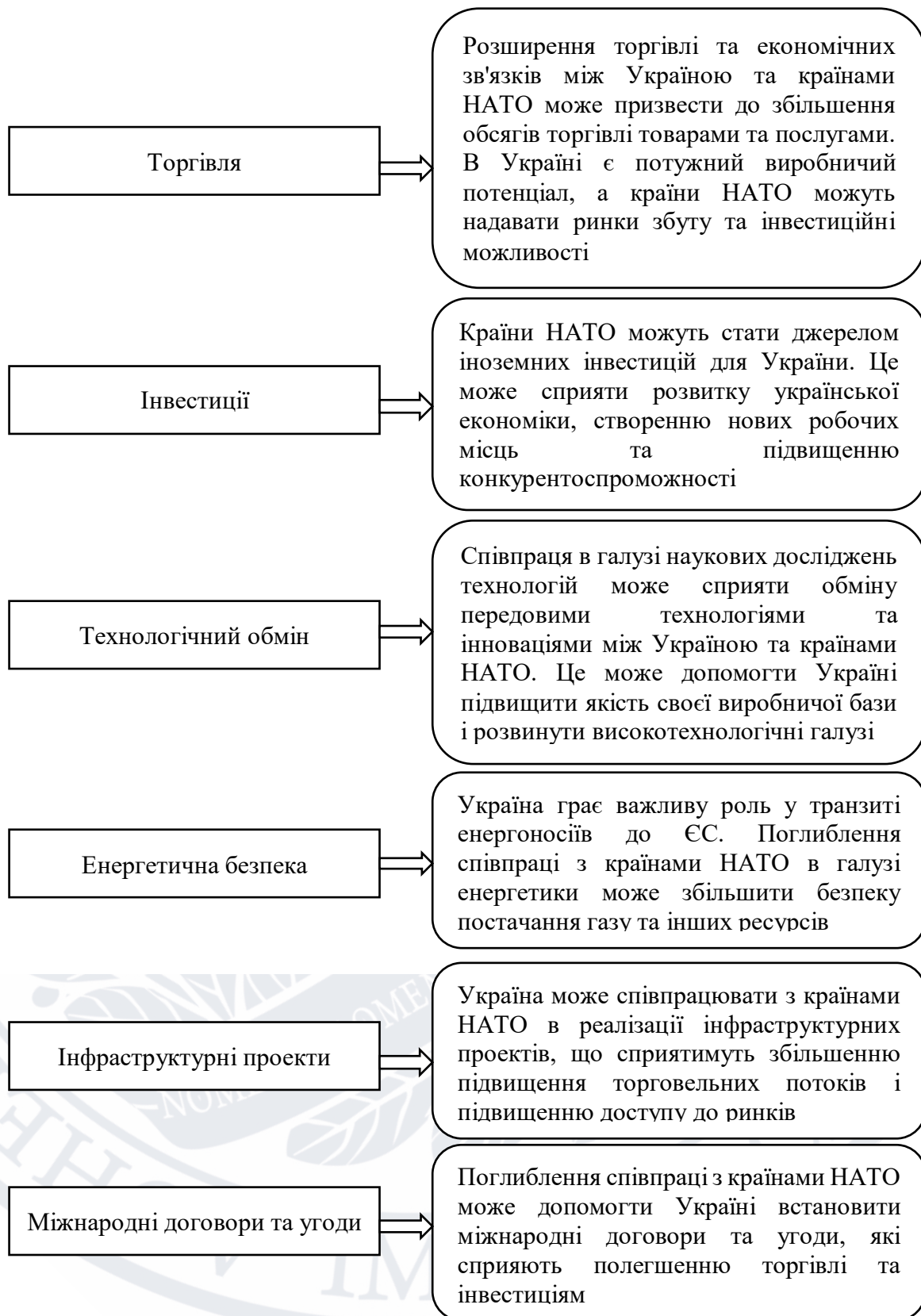


Рисунок 3.1 – Перспективні напрямки співпраці України з НАТО

Джерело: складено автором

Співробітництво в галузі енергетики може допомогти Україні забезпечити безпеку постачання енергоносіїв та підвищити ефективність енергоспоживання.

4. Навчання та обмін досвідом між Україною та країнами НАТО можуть сприяти розвитку якісних кадрів у різних галузях, що важливо для економічного розвитку. Україна може привертати інвестиції через міжнародні фонди та інші фінансові інструменти, які допоможуть фінансувати важливі проекти.

5. Поглиблення зовнішньоекономічних відносин України з країнами НАТО вимагає діяльної підтримки з обох сторін, реформ і відкритості для співпраці. Це може сприяти створенню стійкого та взаємовигідного партнерства [46].

Зовнішньоекономічні відносини України з країнами НАТО можуть допомогти Україні зміцнити свою економіку, забезпечити безпеку та сприяти сталому розвитку. Однак для досягнення цих переваг важливо здійснювати реформи, забезпечувати стабільність та дотримуватися міжнародних норм та стандартів.

Щоб Україна могла створити продуктивну стійку оборонно-промислову базу, яка може конкурувати, вона повинна співпрацювати із західними компаніями та використовувати їхній досвід і технології. Однак західні компанії повинні розуміти, що їхнім основним партнером буде держава в особі Міністерства стратегічних галузей промисловості та його єдиного підпорядкованого органу UDI.

Є деякі позитивні ознаки зовнішньої співпраці. У вересні 2023 року регулятори Німеччини схвалили створення в Україні спільного підприємства між збройним гігантом країни Rheinmetall і UDI, виробничі потужності якого будуть розташовані в Києві. Початкові етапи їхньої співпраці будуть зосереджені на технічному обслуговуванні та ремонті транспортних засобів, наданих Німеччиною. Rheinmetall передбачає з часом перехід до спільного виробництва певної продукції в Україні та спільну розробку нових систем, у тому числі для експорту в Україну. Обережність і поступовий підхід компанії до співпраці з UDI зрозумілі, враховуючи зазначені раніше виклики [54].

Другий приклад стосується турецької оборонної компанії Baykar, яка виділяє 100 мільйонів доларів США на три підприємства в Україні, включаючи завод з виробництва безпілотників, який, як вона сподівається, буде відкрито на початку 2025 року. У цих підприємствах Baykar стикається з різними проблемами, зокрема з безпекою ланцюжка поставок розвиток людського капіталу та нормативне середовище для захисту прав інвесторів.

Але у співробітництві виділяють ще кілька проблем. По-перше, це питання безпеки. Фізичні виробничі лінії в Україні вразливі до атак Росії, які можуть знищити багатомільйонні інвестиції одним ударом. Немає ідеального засобу для пом'якшення цих ризиків. Перенесення виробництва під землю, наприклад, значно підвищить інвестиційні витрати та погіршить умови праці. Систем протиповітряної оборони не вистачає, і вони не можуть забезпечити повний захист від нових атак, технологій і методів.

Ці проблеми безпеки поширюються також на ланцюг поставок і робочу силу. На окупованих територіях або поблизу них знаходиться значна кількість сировини та ресурсів. Тим часом іноземні постачальники іноді не наважуються безпосередньо постачати матеріали в Україну, а логістичні ускладнення ще більше ускладнюють підтримку безпечного та сталого ланцюжка поставок. Українська робоча сила теж у стресі. Технічні інженери або емігрували, або пройшли перекваліфікацію, або служать на передовій, що призводить до дефіциту кваліфікованих фахівців в державних установах і на підприємствах.

Ці виклики настільки гострі, що навіть UDI перемістила деякі свої виробничі потужності до невідомих країн-членів НАТО, де є налагоджені виробничі лінії, надійні ланцюжки поставок і кваліфікована робоча сила.

Іноземні компанії стикаються з іншими перешкодами для роботи в оборонній промисловості України, як і їхні місцеві колеги. Неадекватний правовий захист і недоліки в судовій системі призводять до значного ризику крадіжки інтелектуальної власності, що, ймовірно, перешкоджає західним

компаніям передавати технології, навіть якщо, як у випадку з Rheinmetall, це було обіцяно в початковій концепції.

Враховуючи нагальні оборонні потреби України та шлях попереду для забезпечення безпеки та реформування внутрішньої оборонної промисловості, необхідно розглянути проміжні рішення, які можна швидко ввести в дію. Спільні підприємства в Європі з українськими оборонними підприємствами були б саме таким рішенням, яке принесе переваги Україні та Заходу, водночас уникнувши викликів, властивих оборонній промисловості країни. Вони запропонували б Україні спосіб інтегруватися в промислову базу Заходу та отримати від неї користь, не чекаючи повного реформування правового та бізнес-середовища.

Ця модель вирішує кілька проблем, водночас дозволяючи Україні та Заходу отримати відчутні переваги. По-перше, розміщення фізичної інфраструктури спільних підприємств за межами України — в ідеалі в сусідній країні НАТО, щоб мінімізувати витрати та час, необхідний для транспортування до лінії фронту — полегшило б багато проблем безпеки західних компаній. Шанси російського удару по заводу на території альянсу були б мінімальними, оскільки Москва справедливо б хвилювалася, що не запрацюють гарантії НАТО за статтею 5. Ризики диверсій і промислового шпигунства також були б істотно меншими. Контррозвідувальні служби НАТО мають набагато більші ресурси та пропускну здатність, ніж їхні українські колеги, щоб виявляти шпигунів і впроваджувати заходи кібер- та фізичної безпеки.

По-друге, працюючи в юрисдикціях ЄС і відповідно до законодавства ЄС, спільні підприємства отримають переваги від надійних правових структур, включаючи захист прав інтелектуальної власності та прав інвесторів. Ризик корупції чи політичного втручання буде відносно низьким. Спільні підприємства, розташовані в Європі, також можуть використовувати українську робочу силу, яка переїхала за кордон, пропонуючи конкурентоспроможну заробітну плату потенційно тисячам біженців, а також можливості для українських менеджерів отримати практичний досвід розвитку бізнесу від

західних колег, який вони одного разу зможуть повернутися до себе. післявоєнна Україна.

По-третє, модель СП може допомогти пом'якшити зростання занепокоєння на Заході щодо сталості оснащення України.

По-четверте, модель СП відповідає оборонним пріоритетам США та Європи. Війна Росії проти України показала недостатність оборонно-промислової бази та запасів зброї Заходу. Спільні підприємства були б логічним механізмом сприяння такому типу співпраці, поки Україна не зможе повністю інтегруватися в ініціативи НАТО та ЄС.

Спільні підприємства в Європі з українськими фірмами можна нарощувати поетапно. На початковому етапі вони могли б віддати пріоритет основним низькотехнологічним боєприпасам і системам, які можна виробляти масово. Однією з перешкод, яку Сполученим Штатам доведеться подолати для переходу до більш просунутої технологічної співпраці з Україною, є Правила міжнародної торгівлі зброєю, які встановлюють обтяжливі бюрократичні вимоги до будь-якої американської оборонної компанії, яка прагне створити іноземні партнерства, передбачаючи передачу чутливої технології [54].

Після кількох років співпраці з українськими партнерами СП можуть перейти до виробництва більш досконалих систем за стандартами НАТО. У довгостроковій перспективі спільні науково-дослідницькі ініціативи можуть сприяти розвитку передових технологій, які посилять можливості стримування України та Європи. Як тільки умови безпеки вимагатимуть, ці спільні підприємства можуть переїхати в Україну. І якщо на той час правове та бізнес-середовище все ще потребуватиме реформ, Україна та її партнери можуть розглянути варіанти застосування законодавства ЄС у будь-яких суперечках щодо інтелектуальної власності чи інвесторів.

Висновки до розділу 3

Отже, з початку російсько-українського конфлікту НАТО зайняло чітку позицію щодо підтримки суверенітету та територіальної цілісності України в межах своїх міжнародно визнаних кордонів. Альянс засудив, і з тих пір багато разів заявляв, що вони не визнають російську «анексію» Криму в березні 2014 року. Країни НАТО також засудили окупацію Росією сходу України, викликану її військовим втручанням та підтримкою бойовиків. Альянс зупинив практичну цивільну та військову співпрацю з Росією, залишаючи політичні та військові канали комунікації відкритими. З тих пір послы країн-членів НАТО дотримуються твердої позиції щодо територіальної цілісності та суверенітету України.

НАТО на регулярній основі проводить саміти, де обговорюються інструменти допомоги Україні. Це важливі події, на яких лідери країн-членів НАТО обговорюють різні аспекти співпраці і партнерства з Україною. Нижче наведено деякі з найважливіших самітів НАТО, на яких обговорювалися питання, пов'язані з Україною.

Визначено такі проблемні моменти щодо співпраці України з країнами НАТО: територіальні конфлікти; внутрішні реформи; підтримка НАТО; геополітичні фактори; соціальна підтримка.

Місія України при НАТО забезпечує постійний зв'язок України з Організацією Північноатлантичного Альянсу. Збройні Сили України забезпечують проходження служби офіцерами на посадах штабних елементів партнерства військової структури НАТО.

ВИСНОВКИ

Визначено, що співпраця з НАТО допомагає Україні зміцнювати свою обороноздатність та забезпечувати національну безпеку. Це включає підтримку у вдосконаленні військових структур, навчання та консультації з питань безпеки, підвищення ефективності оборонних сил та сприяння модернізації українського оборонного сектору. Співробітництво з НАТО є важливим кроком для України на шляху до євроатлантичної інтеграції. Вона допомагає Україні наблизитися до європейських та північноатлантичних стандартів, політичних цінностей та норм, а також сприяє підвищенню рівня довіри та співробітництва з країнами-членами НАТО. Співпраця з НАТО надає Україні доступ до ресурсів, фінансової підтримки та технологій, які можуть бути використані для розвитку оборонного сектору, модернізації військово-промислового комплексу та підвищення загальної економічної потужності країни. Співпраця з НАТО дозволяє Україні брати участь у прийнятті важливих політичних рішень та впливати на міжнародну політику та безпеку. Це дозволяє Україні активно співпрацювати з іншими країнами-членами НАТО, зміцнювати свої дипломатичні зв'язки та вплив на міжнародну арену. НАТО надає підтримку та консультації Україні у проведенні реформ, зокрема в області оборони та безпеки. Це сприяє покращенню управління, прозорості та ефективності військових структур та сприяє розвитку демократичних інститутів. Ці аспекти співпраці з НАТО мають велике значення для України і сприяють зміцненню її безпеки, стабільності та економічному розвитку.

Установлено, що сучасний стан оборонної промисловості України є важливим аспектом національної безпеки та геополітичної ситуації в регіоні, особливо в умовах конфлікту на сході країни та загрози з боку Росії. Важливими аспектами аналізу є виробництво, експорт, інновації та співпраця з іноземними партнерами. Ось деякі ключові аспекти сучасного стану оборонної промисловості України.

Україна має значний потенціал виробництва оборонної та військової техніки. Її виробники спеціалізуються на різних типах зброї, від стрілецької до танків і ракетних систем. Україна є однією з найбільших світових експортерів озброєння та військової техніки. Іноземні замовники включають країни Східної та Південної Європи, Близького Сходу та Азії.

Україна намагається розвивати інновації в оборонній галузі та модернізувати свої оборонні підприємства. Це включає в себе створення нових військових технологій і зброї. Україна іноді змушена імпортувати окремі компоненти та технології для виробництва своєї оборонної техніки. Ця залежність може становити загрозу національній безпеці.

Україна також активно співпрацює з іншими країнами та міжнародними організаціями в галузі оборони та безпеки. Ця співпраця включає участь в міжнародних військових вправах, обмін досвідом та технологіями.

Повномасштабне воєнне вторгнення РФ в Україну впливає на оборонну промисловість. З одного боку, це призводить до збільшення обсягів замовлень військової техніки для українських сил. З іншого боку, це може викликати суперечності та обмеження у співпраці з іноземними партнерами.

Загалом, оборонна промисловість України грає важливу роль у забезпеченні національної безпеки та геополітичній стабільності в регіоні. Проте вона також стикається з численними викликами і питаннями, такими як модернізація, імпорتنі залежності та геополітичні фактори.

Визначено, що незважаючи на те, що США є найбільшим донором економічної допомоги Україні після початку повномасштабного вторгнення РФ, найбільш активні зовнішньоекономічні відносини Україна має з Німеччиною про що свідчать обсяги експорту та імпорту. В 2022 році Україна експортувала в Німеччину товарів на суму 2866,4 млн. дол. США, а імпортувала з Німеччини – на суму 6284,4 млн. дол. США, тобто імпорт з Німеччини перебільшує експорт більше ніж у 2 рази, що свідчить про від’ємне зовнішньоторговельне сальдо України у торгівлі з даною країною.

Стосовно зовнішньої торгівлі України з США, тут також спостерігається від'ємне сальдо, однак різниця між експортом та імпортом не настільки значна, як у торгівлі з Німеччиною. В 2022 році експорт в США склав 1610,5 млн. дол. США, а імпорт з США – 3333,3 млн. дол. США.

Щодо експорту-імпорту з Великою Британією, в 2022 році експорт майже дорівнював імпорту із незначним перевищенням імпорту: експорт склав 1083,2 млн. дол. США, а імпорт – 1115,2 млн. дол. США.

В цілому стосовно експорт-імпортних відносин України з країнами НАТО зроблено такі висновки. Серед 29 країн, які на сьогоднішній день є країнами – учасницями Північно-Атлантичного Альянсу найбільшу економічну допомогу здійснюють США, Німеччина та Велика Британія. Щодо зовнішньої торгівлі, найбільш активно Україна співпрацює з Німеччиною, про що свідчать статистичні дані Державної служби статистики України.

Отже, з початку російсько-українського конфлікту НАТО зайняло чітку позицію щодо підтримки суверенітету та територіальної цілісності України в межах своїх міжнародно визнаних кордонів. Альянс засудив, і з тих пір багато разів заявляв, що вони не визнають російську «анексію» Криму в березні 2014 року. Країни НАТО також засудили окупацію Росією сходу України, викликану її військовим втручанням та підтримкою бойовиків. Альянс зупинив практичну цивільну та військову співпрацю з Росією, залишаючи політичні та військові канали комунікації відкритими. З тих пір послы країн-членів НАТО дотримуються твердої позиції щодо територіальної цілісності та суверенітету України.

НАТО на регулярній основі проводить саміти, де обговорюються інструменти допомоги Україні. Це важливі події, на яких лідери країн-членів НАТО обговорюють різні аспекти співпраці і партнерства з Україною. Нижче наведено деякі з найважливіших самітів НАТО, на яких обговорювалися питання, пов'язані з Україною.

Визначено такі проблемні моменти щодо співпраці України з країнами НАТО: територіальні конфлікти; внутрішні реформи; підтримка НАТО; геополітичні фактори; соціальна підтримка.

Місія України при НАТО забезпечує постійний зв'язок України з Організацією Північноатлантичного Альянсу. Збройні Сили України забезпечують проходження служби офіцерами на посадах штабних елементів партнерства військової структури НАТО.



СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. North Atlantic Treaty organization. URL: <https://www.nato.int>.
2. NATO 2022. Strategic concept. North Atlantic Treaty Organization. URL: <https://www.nato.int/strategic-concept/>.
3. Public Diplomacy Division NATO. Division Diplomatie publique OTAN 1110 Bruxelles, Belgique, 2017. 386 p.
4. Про національну безпеку України: Закон України від 21.07.2018 р. № 2469-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.
5. Бурдяк В., Мороз І. Перспективи співробітництва «Україна – НАТО» і роль у ньому польського фактору. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/burdiak_perspektyvy.pdf.
6. Курс на повноправне членство у ЄС і НАТО залишається незмінним зовнішньополітичним пріоритетом України – Володимир Зеленський. Президент України. 4 червня 2019 р. URL: <https://www.president.gov.ua/news/kurs-na-povnopravne-chlenstvo-u-yes-i-natozalishayetsya-nez-55745>.
7. Ситник Г. П. Національна безпека України: теорія і практика. Навчальний посібник / Г.П. Ситник, В.М. Олуйко, М.П. Вавринчук. К.: Кондор, 2017. 616 с.
8. Тороп О. Членство в НАТО: чи отримає Україна план дій? BBC News Україна. 4 квітня 2018 р. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-43566899>.
9. Україна-НАТО: від знайомства до повноцінного членства / Укладач Павлюк М. В. Чернівці, 2018. 38 с.
10. Березний А. Економічні наслідки розширення НАТО для України. *Економічний часопис*. XXI. 2004. № 11-12. С. 14 - 17.
11. Кравченко В. МЗС з обмеженою відповідальністю. *Дзеркало тижня*. 15 січня 2020 р. URL: https://zn.ua/ukr/internal/mzs-z-obmezhenouyvidpovidalnisty-335604_.html.
12. Власюк О. С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики. *Вибрані наукові праці*. Київ: НІСД, 2017. 527 с.

13. Дем'янчук Ю. На шляху до НАТО: сучасні виклики та перспективи реалізації політики безпеки. *Вісник Львівського університету. Серія Міжнародні відносини*. 2019. № 46. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/intrel/article/view/10360>.
14. Хронологія відносин Україна – НАТО. URL: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/ukrayina-nato/hronologiya-vidnosin-ukrayina-nato>.
15. Мартинець С. Зеленський в Німеччині озвучив позицію щодо вступу України в ЄС і НАТО. Сьогодні. URL: <https://politics.segodnya.ua/ua/politics/zelenskiy-v-germanii-ozvuchil-poziciyu-povstupleniyu-ukrainy-v-es-i-nato-1285846.html>.
16. Партнерство Україна-ЄС у безпековій сфері: сучасний стан і перспективи. Київ : Центр Разумкова, 2021. 69 с.
17. Знак В. Свобода і рівність України в НАТО. Україна-Європа-Світ - Ukraine-Europe-World: *міжнародний збірник наукових праць. Сер. Історія, міжнародні відносини*. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2020. Вип. 24. С. 118–133.
18. Павлюк М. Розвиток відносин з НАТО в умовах проголошеної Україною зовнішньої політики позаблоковості. *Історико-політичні проблеми сучасного світу: Збірник наукових статей*. Чернівці: Технодрук, 2014. Т. 27-28. С. 88-93.
19. Співробітництво у сфері оборони та безпеки. Місія України при НАТО. URL: <https://nato.mfa.gov.ua/ukrayina-ta-nato/spivrobitnictvo-u-sferioboroni-ta-bezpeki>.
20. Мелещенко Т., Волошин І. Шлях України до НАТО: основні проблеми, здобутки та перспективи євроатлантичної інтеграції. *Український історичний журнал*. 2021. Число 4. С. 104-113.
21. Сидоренко С. Скорочення заради НАТО: як Києву радять реформувати Службу безпеки України. *Європейська правда*, 13 травня 2021 р. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2021/05/13/7123127>.

22. Федуняк С. Г. Політичний вимір системи безпеки євроатлантичного простору і нових незалежних держав: автореф. дис... д-ра політ. наук: 23.00.04. Київ, 2006. URL: <http://referatu.net.ua/referats/7569/164880>.

23. Циганюк В. Військова та гуманітарна допомога США Україні у 2014–2020 роках. Історико-політичні проблеми сучасного світу: *Збірник 122 наукових статей*. Чернівецький національний університет, 2021. Т. 43. С. 104-116.

24. Тодоров І.Я. Україна – НАТО: сучасний стан відносин і перспективи. *Міжнародний науковий вісник*. 2023. № 1-2 (27-28). URL: <http://visnyk-international.uzhnu.edu.ua/article/view/287792>.

25. Допомога НАТО Україні. *Бюлетень НАТО*. Жовтень 2018: Управління громадської дипломатії НАТО - служба преси та ЗМІ. 4 с. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_11/20181114_1811-factsheet-nato-ukraine-sup.pdf.

26. Александров О. Україна – НАТО: нові умови та реалії співробітництва: аналіт. доп. Київ : НІСД, 2011. 56 с.

27. Тодоров І. Трансформація взаємин Україна-НАТО у контексті позаблоковості. *Вісник Громадської ліги Україна-НАТО*. 2012. С. 22

28. Євроатлантичний вектор України: національна доповідь / ред. кол. С. І. Пирожков, І. О. Кресіна, А. І. Кудряченко, Ю. С. Шемшученко та ін. Київ: Національна академія наук України, Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України 2019. 328 с.

29. Дем'янчук Ю. На шляху до НАТО: сучасні виклики та перспективи реалізації політики безпеки. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2019. Випуск 46. С. 37-53.

30. Гомонай В. Конституційно-правове забезпечення набуття Україною повноправного членства в Організації Північноатлантичного Договору. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2020. № 4. С. 17-22.

31. Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору. URL: <https://mil.in.ua/uk/news/v-ukrayini->

predstavyly-bronemashynu-bmp-1m-z-modulem-spys-syntezy.

32. UNWTO. World Tourism Barometer and Statistical Annex2021. URL: <https://www.e-unwto.org/doi/abs/10.18111/wtobarometereng.2021.19.1.4>

33. Генсек НАТО попередив Росію про економічні й політичні наслідки в разі агресії проти України. Mind. 29 листопада 2021. URL: [HTTTPs://mind.ua/news/20233763-gensek-nato-poperediv-rosiyu-proekonomichni-j-politichni-naslidki-v-razi-agresiyi-proti-ukrayini](https://mind.ua/news/20233763-gensek-nato-poperediv-rosiyu-proekonomichni-j-politichni-naslidki-v-razi-agresiyi-proti-ukrayini)

34. Александров О. Реалії і перспективи співробітництва України з НАТО в умовах політики позаблоковості. *Національна безпека і оборона*. 2012. № 2-3. С. 34-37.

35. Getmanchuk A., Fakhurdinova M. Ukraine and NATO standards: progress under Zelenskyu's presidency. 2021. URL: http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2021/04/Ukraine-NATO_Zel_web_eng.pdf.

36. Стужук Ю., Шпура М. Співробітництво України з НАТО: історична ретроспектива та сучасність. <http://znp-cvsvd.nuou.org.ua/article/view/275493>.

37. Міністерство закордонних справ. Співпраця з НАТО. 2021. URL: <https://mfa.gov.ua/cooperation-nato>.

38. Visit Ukraine. День туризму разом з Visit Ukraine. 2022. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/927/den-turizmu-2022-razom-z-visit-ukraine>.

39. Join up. Час кризи та виходу на нові ринки. 2023. URL: <https://joinup.ua/uk/news/chas-krizi-ta-vihodu-na-novi-rinki-zvit-2022-roku/>.

40. Relations with Ukraine. 2023. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_37750.htm.

41. Lété B. How Ukraine can open its door to NATO. 2016. URL: https://www.gmfus.org/sites/default/files/Lete_StrongerRoleUkraine_Jun16_web.pdf

42. Renz B., Whitmore S. Ukraine is knocking at a door that nobody intends to open: NATO-Ukraine Defense Reform Cooperation since 2014. 2022. URL: <https://voxukraine.org/en/ukraine-is-knocking-at-a-door-that-nobody-intends-to-open-nato-ukraine-defense-reform-cooperation-since-2014>.

43. Mills C. Military assistance to Ukraine since the Russian invasion. 2021.

URL: <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-9477/CBP-9477.pdf>.

44. Даценко В. Зеленський просив у НАТО 1% зброї. Скільки її реально отримала Україна і хто виявився найщедрішим. Розрахунки Forbes. URL: <https://forbes.ua/war-in-ukraine/zelenskiy-prosiv-u-nato-1-zbroi-skilki-ii-realno-otrimala-ukraina-i-khto-viyavivsy-nayshchedrishim-rozrakhunki-forbes-01112022-9451>

45. Стратегія національної безпеки України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>.

46. Гончаренко О. М. Поняття національної безпеки в контексті національних інтересів України. *Наука і оборона*. 2012. № 1. С. 18-24.

47. Державна служба статистики. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.

48. Defence expenditures and NATO's 2% guideline. URL: https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49198.htm.

49. Military expenditure. URL: <https://www.sipri.org/research/armament-and-disarmament/arms-and-military-expenditure/military-expenditure>.

50. Fakhurdinova M. No Longer a Mésalliance: How Well Prepared Are NATO and Ukraine for Each Other? SCEEUS Report Series on Ukrainian Domestic Affairs. 2023. № 10. URL: https://sceeus.se/en/publications/no-longer-a-mesalliance-how-well-prepared-are-nato-and-ukraine-for-each-other/#pll_switcher.

51. Варламова М. Л., Охріменко В. А. Євроатлантичний напрям інтеграції України. *Modern problems of science, education and society : Proceedings of the 11th International scientific and practical conference*. Kyiv, Ukraine. 2024. С. 1365-1369.

52. Північноатлантичний Альянс: історія, функції, структура та відносини з Україною. Розділ 1. НАТО як система колективної безпеки URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/11560/1/NATO-2010-15-61.pdf>

53. Ольшанський, Г., Корогодова, О. Управлінсько-організаційні засади укладання міжнародних договорів у сфері ОПК України. *Підприємництво та інновації*. 2020. 15-20. URL:<https://doi.org/10.37320/2415-3583/15.2>

54. Bondar K. Arsenal of Democracy: Integrating Ukraine Into the West's Defense Industrial Base URL: <https://carnegieendowment.org/2023/12/04/arsenal-of-democracy-integrating-ukraine-into-west-s-defense-industrial-base-pub-91150>

55. The SIPRI TOP 100 armsproducing and military services companies, 2022 URL: https://www.sipri.org/sites/default/files/2023-11/fs_2312_top_100_2022.pdf

56. The SIPRI TOP 100 armsproducing and military services companies, 2020 URL: https://www.sipri.org/sites/default/files/2021-12/fs_2112_top_100_2020.pdf

57. Як змінювалися видатки на оборону за роки незалежності України URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/08/25/infografika/finansy/yak-zminyuvalysya-vydatky-oboronu-roky-nezalezhnosti-ukrayiny>